

Pärnu–Pariis–Amsterdam. Hella Talviku kirjad vanematele ja vendadele 1927–1940

Kristi Metste

Estile ühe põnevaima luuletaja andnud Talvikute perekond ei ole meie kultuuriloos just väga tuttav. Perekonnapea Siegfried Talviku (20. sept. 1878 – 16. sept. 1929), arsti, arstiteadlase ja Tartu ülikooli professori kohta teame mõnevõrra rohkem tänu tema avalikule elule. Värskest meenutab teda Ilmamaa kirjastuselt möödunud aastal „Eesti mõtteloo“ sarjas ilmunud raamat „Sule ja skalpelliga“, mis koondab tema kirjatööd ja sisaldab ka ülevaated eluloost.¹ S. Talviku abikaasa ja laste ema Elfriede Marie Friederike Talviku (sünd. Inselberg; 1. dets. 1878 – 8. juuli 1943)² ning laste, tütre Hella ja noorema poja Ilmari kohta teated trükisõnas peaaegu puuduvad. Lugu pole palju parem ka vanema poja, luuletaja Heiti Talvikuga, kelle eluloo peajooned on küll tuttavad, ent põhjalikku monograafiat temast tuleb endiselt pikisilmi oodata. Võib ju vaielda küsimuse üle, kuivõrd vajalik on tunda ühe suure kirjaniku perekonnalugu ja biograafia pisidetaile. Sageli leitakse oma tee päritolu kius-tegi, ja ennekõike peaks olema looming see, mis avalikkust üldse võiks huvitada, ent asjaolu vastu, et kasvukeskkond määrab siiski väga sageli huvide suundumused ja hilisemad elusihid, on küll raske vaielda. Nii on ikkagi natuke vähe teadmistest, milliseid ameteid pidas Heiti Talviku isa, et ema oli andekas pianist ning kunstiannetega olid ka õde-venda... Eriti küsitavaks muutub asi siis, kui nappides teadetes sisaldub hinnanguline moment – nagu näiteks et Talvikute abielu kulges mõlema poole jaoks läbi võitluste ja kannatuste, ehkki lõppude lõpuks elati siiski harmooniliselt ja just lapsed olid võimsaks ühtehoidvaks jõuks –, olgu vastavad märkused nopitud kas või asjaosaliste endi ülestähendustest.³

Eesti Kirjandusmuuseumis Kultuuriloolises Arhiivis on talle sisukaid dokumente Talvikute perekonna kõigi liikmete kohta: Siegfried

Heiti, Hella ja Ilmari Talvik Pärnus. 1911. EKLA, B-192:79

Talviku päevikud (1913–1926, 1928–1929, EKLA, f. 128, m. 2: 37; f. 173, m. 52: 16), Ilmari Talviku päevikud (1925–1943 ja dateerimata, f. 128, m. 8: 2), Elfriede ja Siegfried Talviku kirjad kauaaegsele perekonnasõbrale ja vanema poja ristiemale Aino Kaldale (1905–1940 ja dateerimata, f. 186, m. 17: 3), kui nimetada ulatuslikumaid, ning muidugi siin avaldatavad Hella Talviku kirjad vanematele ja vendadele ajavahemikust 1927–1940. Viimaste avaldamise peamine eesmärk on teha need, raskesti loetavas käekirjas, osalt juba poolkustunud kirjad huvilis-

¹ S. Talvik. Sule ja skalpelliga. Koost. K. Kalling, A.-C. Tokko. Ilmamaa, Tartu, 2015.

² EAA, f. 1254, n. 2, s. 38, l. 5 p. Kuupäevad on vana kalendri järgi.

³ Vt. nt. K. Muru. Heiti Talviku legend. – Heiti Talvik. Legendaarne. Koost. K. Muru, H. Runnel. Ilmamaa, Tartu, 2007, lk. 5–6.

tele kättesaadavaks ja tagada sel moel nende säilimine. Lisaks autori eluhetkede vahendamisele pakuvad kirjad nappi, ent olulist informatsiooni vend Heiti ja teiste perekonnaliikmete kohta, ent need on loetavad ka sissevaatena ühe maailmasõdade vahel täiskasvanuks saanud tütarlapse eneseotsingutesse.

Siinsed märkused Talvikute perekonna kohta on üksnes põgusaks sissejuhatajateks teemasse, ei taotle kaugeltki anda vastuseid kõigile tekkivatele küsimustele, vaid püüavad üksnes avada Hella Talviku kirjade tausta.

Siegfried Talvik, kellest 1900. aastal oli saanud Tartu ülikooli arstiteaduskonna üliõpilane, ja Elfriede (Frida)⁴ Inselberg laulatati 2. märtsil 1902 tagasihoidlikult Tartus, neiu kodus pärast aastapäevad kestnud lähemat suhtlust, kust ei puudunud pikad jalutuskäigud, koosviibimised, kus Frida Siegfriedile tundide kaupa klaverit ette mängis, meditsiiniküsimuste arutamised ja koguni anatoomikumi külastamine, üheskoos kõige selle lugemine, mis aga kätte puutus, kuni tunti end olevat „üks hing“ ja abiellumine oli vältimatu.⁵ Enne lähemat tutvumist teadsid nad teineteist juba varem: Frida kuulus sõpruskonda, kus peale Talviku ja tema sõbra Eduard Sõrmuse oli neli-viis haritud noort naist ja kus oli „elavaid huvisid, vaimu, kriitikat“,⁶ kuid ta olevat seltskonnast erinenud oma „hoolsa saksa kasvatuse poolest“.⁷ Ta oli lõpetanud Marie Muyscheli eratütarlastekooli Tartus, „kus õppisid Tartu ja ümbruskonna koorekihi tütreid“.⁸ Tema emal oli kodus Vallikraavi 15 õmbuskool ja töötuba.

Kahtlemata oli tegemist kahe noore inimese romantilise armastusabieluga. Selle sõlmimisel ei hoolinud nad ei noorusest, vähestest elukogemustest, ainelisest ebakindlusest ega seltskondliku positsiooni puudumisest – kõigest sellest, mille eest oli tõsiselt hoiatanud Tartu Maarja koguduse õpetaja, kui noorpaar abiellumise sooviga tema jutul käis. Pole siis imestada, et Talviku noore abielumehe-ajajärku, mis langes ühte eneseotsingute ja õpingutega ülikoolis, läbis

„punase joonena teatud närvlikkus“.⁹ Ei jäänud sündimata ka lapsed, ehkki Frida oli astunud abielusse eelkõige romantilise eneseohverdusliku plaaniga päästa Siegfried tema enese käest, aidata ta „kodanlise eksistentsi lävele“ ja tõmbuda siis ise tagasi. Pere esiklaps, poeg Heino sündis ja suri 1903. aastal, poeg Heiti sündis 27. oktoobril 1904, tütar Hella 27. juulil 1907 – kõik kolm Tartus – ja pere noorim laps, poeg Ilmari 7. jaanuaril 1909 Saaremaal Kihelkonnas,¹⁰ kuhu Siegfried Talvik 1907. aastal ülikooli lõpetamise järel oli saanud arstikoha. Vastuolude tõttu kohaliku rüütelkonnaga lahkus pere Saaremaalt 1909. aastal Narva, sealt 1910. aastal Pärnu, esialgu ajutiselt, siis aga, patsientide rohkuse tõttu, otsustasid jääda. 1915. aastal otsid nad Pärnusse Brackmanni (praegu Ringi) tn. 13 maja, kus Elfriede Talvik elas kuni surmani. Siegfried Talviku viisid rahutu meel ja akadeemilised huvid kodust eemale. Esimese maailmasõja puhkedes läks ta arstina rindele, lõi arstina kaasa ka Vabadussõjas, kuni 1919. aastal sai temast Tartu linnaarst ja ühtlasi Tartu ülikooli meditsiiniajaloo ja kohtuarstiteaduse õppejõud. 1921. aastal kaitses ta doktoritöö pidalitövest Saaremaal – teemal, millega oli tegelenud 1903. aastast peale.¹¹ 1923. aastal sai temast Tartu ülikooli kohtuliku arstiteaduse professori kohusetäitja, 1926. aastal sama õppetooli korraline professor. Lisaks kõigele muule toimetas ta aastatel 1921–1929 ajakirju Eesti Arst ja Tervis. Selleks ajaks olid lapsed juba nii suured, et kõne alla tuli nende õpingute jätkumine Tartus, elamine isaga ühe katuse all ja kogu perekonna kolimine Tartusse pärast seda, kui ka noorem poeg on kooli lõpetanud. Pere soetaski Tartusse uue eluaseme, kuid üha kehvemaks muutunud tervisega pereisa suri 1929. aastal, veidi enne oma 51. sünnipäeva.

Sidemeid Pärnuga aga ei katkestanud ta kunagi, viibides ikka seal, perekonna keskel, kui töö vähegi võimaldas, tundes rõõmu kodusest miljööst ja lastest. „Õige hää on siiski, kui päikene paistab kirjutuslauale, kell tiksus kõrvaltoas ja sügavat vaikust ümberringi ainult harva

⁴ Nimekuju *Frida* on ta ise kasutanud kirjades Aino Kaldale, Siegfried Talviku päevikus esineb ka *Frieda*.

⁵ Elfriede Inselbergiga tutvumist ja abiellumist meenutab S. Talvik oma päevikus 6. sept. 1929. Vt. EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 63–64; vt. ka K. Kalling. Elu on üürike, kuid püsib aade. – S. Talvik. Sule ja skalpelliga. Koost. K. Kalling, A.-C. Tokko. Ilmamaa, Tartu, 2015, lk. 461.

⁶ K. Kalling. Elu on üürike, kuid püsib aade, lk. 462.

⁷ S. Talviku päevik. EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 63–64.

⁸ S. Talvik päevikus 6. sept. 1929. Kooli kohta vt. A. Liim. Saksa koolidest Tartus 19. sajandil. – Tartu, baltisakslased ja Saksamaa. Koost. H. Piirimäe, C. Sommerhage. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 1998, lk. 140–167.

⁹ Vt. A. Määr. Siegfried Talviku eluloost. – S. Talvik. Sule ja skalpelliga, lk. 8; K. Kalling. Elu on üürike, kuid püsib aade, lk. 461.

¹⁰ EAA, f. 1254, n. 2, s. 38, l. 5p. Kuupäevad on vana kalendri järgi.

¹¹ Vt. Talvikust leeptra uurijana lähemalt: K. Kalling. Elu on üürike, kuid püsib aade, lk. 469–471.

Ilmari, Hella ja Elfriede
Talvik paadisõidul
Pärnu jõel. 1929.
EKLA, A-192:214

mõni patsient segab, või oma väikene võrukael, ja eemalt, kolmandast toast, naise klaverimäng kuuldu...“ tähendas ta 1915. aasta jaanuaris.¹² Nädalapäevad varem on ta päevikusse märkinud: „Viitsin eile hulka aega lastega – kahel korral jalutamas, kinos – ja ei tunnud selle tõttu oma harilikku pühapäeva „spleeni“ mitte. Need pisikesed vigurid võivad juba seltsi pakkuda, iseäranis väike lobasuu Hella.“¹³

Mida aeg edasi, mida stabiilsemaks muutub tööelu, seda enam näib Siegfried Talvik kodusust hindavat. Kui ta 1920. aasta 1. jaanuaril kirjutas,¹⁴ et tema elus on kibedasti puudus õnnest, mis stimuleeriks, soojendaks – „... aina külm kohusetäitmine, trotslik pää püstikandmine, seesmise rõõmutuse, halli meeleolu juures“¹⁵ –, siis kaks aastat hiljem, 2. jaanuaril 1922 märkis ta eelmise, doktoritöö kaitsmise aasta kokkuvõtteks, et meeleolu on keskmiselt rahulik-töökas ja et vaevalt ta midagi muud tahabki veel elult loota.¹⁶ Kolm aastat hiljem, 1925. aastal oli ta endist viisi pidevalt töös, puhkuseks ainult jalutuskäigud, väga harva kino, veel harvemini teater, külaskäikudest oli ta pea täiesti võõrdunud: „Seltsiks oli mul Hella siin üle kuu aja – nüüd on naene juba üle 1½ nädali – nii oma inimese seltsis ei ole viga – päris üksi ei tahaks küll enam olla.“¹⁷ Ja 1929. aasta 6. septembril resümeeris ta, et kui ka abielu kulg

oli ajuti tormiline, viis see „siiski lõpuks jälle üsna harmoonilisele kooselule, mille täit väärtust alles nüüd, kus tiivad murtud ja haigus pureb keha, täiel määral tunda saan – mul on kannatlik, otse emalik-hell eluseltsiline, kes minule pühendab ja lastele kogu oma jõu ja hoole.“¹⁸

Loomulikult ei olnud Frida Talvikul lihtne toime tulla ebakindla olukorra, abikaasa sisemise käärimise ega üksindusega. Ka pühendumine lastele ei suutnud eneseteostust ihkavale hingele täit rahuldust pakkuda. Nii on tema kirjades Aino Kaldale kurtmist õnne puudumise üle ja igatsemist Tartu vaimse atmosfääri järele. 1906. aastal on mees olnud kodust ära, saatnud kaarte, kuid ei ole lausunud ühtki sõna kahetsuseks, mis valu ta Fridale teinud: „Kõige parema meelega ma sõidaksin ära ükskõik kuhu, pojaga, ja ei tuleks iialgi tagasi! Kui ainult raha oleks, või ma ühte tööd oskaksin teha, millega äraelada võiks.“¹⁹ Ja Pärnust 8. veebruaril (aastaarv puudub) läkitatud kirjas: „Võivad ju veel mitmesugused huvid tulla, ja elu täita, ehk koguni rikkaks teha, aga valus, väga valus on siiski, et niisugust armastust, kuidas teda omale ette kujutan, ja kuidas mul ise võimalik on tunda, mitte näinud ei ole.

Ma saan ju aru, et mul väga vähe pakkuda on, enne, ja nüüd veel vähem, aga siiski – oleks võinud olla. Aga nüüd on hilja. Ja olen vaene

¹² A. Määr. Siegfried Talviku eluloost, lk. 9–10.

¹³ EKLA, f. 128, m. 2:57, l. 2/85.

¹⁴ On Hellaga kahekesi Tartus, naine poistega on sõitnud Pärnu ja ei ole veel tagasi.

¹⁵ EKLA, f. 128, m. 2:57, l. 3/207 p.

¹⁶ *Ibidem*, l. 3/210 p.

¹⁷ *Ibidem*, l. 3/213.

¹⁸ EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 63.

¹⁹ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 3/7–3/8.

selle pärast. Igal naesterahval on hellitamist tarvis – aga mind ei ole keegi ära hellitanud.²⁰

Eneseteostuslikud rõõmud tema elust siiski ei puudunud. Elevust ja rahulolu töid kaasalõõmine seltsielus ja tegelemine muusikaga: Frida laulis vähemalt korra oratooriumikooris²¹ ja tegutses klaverisaatjana. Eriti vaimustas teda koostöö tantsijanna Elmerice Partsiga (1888–1974), kes Isadora Duncanist innustunult oli üks esimesi plastilise vabatantsu harrastajaid Eestis ja rajas Tartusse enne Esimest maailmasõda oma, Duncani tehnikast lähtuva esteetilise gümnaastika stuudiogi.²² Teda saatis Elfriede Talvik ka esinemistel.²³

Naisel on tulnud midagi teise nooruse taolist – nii kommenteeris, võib-olla veidi ironiliselt, seda koostööd Siegfried Talvik kirjutas Aino Kaldale 29. oktoobril 1921: kunstiline tegevus proua Partsiga olevat mõlemale poolele viljakas, pannes tegevusse hulga latentset jõudu, mis tõstab enesetunnet ja elurõõmu.²⁴

Vahest ema sellisest innust saame otsida seletust 15-aastase Hella tõsisele tantsukirele, mis tegi murelikuks mõlemad vanemad?

Rõõmu ja rahu tõi Elfriedele aga ka lugemine, muu hulgas teosofiilised asjad. „Just viimased on elule justkui uue mõtte andnud,“ kirjutas ta Aino Kaldale 19. detsembril 1930.²⁵

Elfriede Talviku kokkuvõtte ligi kolmkümmend aastat kestnud abielust on niisama lihtne ja selge kui tema abikaasali: „... olen lahti kistud ainsast mehest, kes mind hoidis ja minu ja laste eest hoolitses. Nüüd on kõigel sellel järsk lõpp. [---] Lapsed on hädä ja õrnad minu vastu, ilma nendeta oleksin vist päris murtud olnud.“²⁶

Lapsed tundusid mõlemale vanemale erilised, neil oli jooni, mida vanemad poleks uskunud leidagi. Näiteks kirjutas Frida Aino Kaldale Kihelkonnast 15. septembril 1908(?): „Lapsed teevad mulle palju hädä meelt. Iseäranis huvitab mind Heiti juures tema fantasie. Ma ei oleks kunagi uskunud, et ühel minu lapsel nii palju ettekujutuse võimu ja luulet oleks. Ja see tuli

nii järsku tema juures. Mul on ühtlasi rõõm sellest, aga ka kartus. Realilisi külgesid ei ole temal üht – mis sest peab saama! [---] tal on imelik huvitus üleilmside asjade kohta, nii et ma kardan, et kui ma teda ka tagasihoian, tema siiski kord sinna [religiooni – K. M.] kaldub.“²⁷

Siegfried Talviku kiri Aino Kaldale 19. detsembril 1925 kõneleb püsivast sisemisest käärimisest ja murest laste pärast, „kellest keegi hariliku igapäeva-liistu peale ei mahu vaid Allah ehk teab, mis neist kord välja tuleb? Poistega ei ole veel nii: vanem läks isegi kord salamahti Kohtla põlevkivi kaevandusse tööle ja orjas seal mehe moodi mitu nädalit. Kuid tütreaga on peamurdmist: temal on nähtavasti tugev anne tantsuks ja muid huve vaevalt märgata (praegu töötab „Pallase“ kunstikoolis Tartus); ta viskleb kui lind puuris ja minul ei ole seda „Wünschelrute’d“, mis avaks puuri – siin oleks papi Rockefeller meheks.“²⁸

Tundub, et lastele jäeti kõigis nende otsingutes täielik otsustusvabadus. Vanemad jäid otsekui kõrvaltvaatajaks, püüdes küll lastele olla nende püüdlustes toeks, nii palju kui võimaldasid oskused ja rahakott. Tegemist oli igas mõttes kultuurile avatud koduga, kus nii traditsioonilised (kirjandus, muusika, kujutav kunst) kui ka uued kunstid (kino, ka sport) olid igapäevased asjad, mida nauditi, aga millega tegeleti ka ise, ja nii vanemates kui lastes oli tõelist pühendumiskirge. Väga kõnekad on selles mõttes poeg Ilmari päevikud, mis jutustavad otse fanaatilisest kirest füüsilise arendamise ja enese proovilepanemise vastu, aga ka pea igapäevastest kinokülastustest, lugemisest, klaverimängust. Sarnast enese proovilepaneku iha ja pühendumist leiame ka Heiti juures,²⁹ Hella viis vastupandamatu tantsukirg aga Pariisi.

Vajab veel selgitamist, millistes koolides omandas Hella Talvik alushariduse. Haridusteed jätkas ta 1925. aastal Tartus kunstikoolis Pallas – võib-olla vanemate survele, kes lootsid väga, et Hella loobuks tantsijannaks saamise mõttest –,

²⁰ *Ibidem*, l. 51/91–51/92.

²¹ *Ibidem*, l. 52/93.

²² Vt. Moderntantsu algus ja klassikaline ballett. – *Estonica*. Entsüklopeedia Eestist; http://www.estonica.org/et/Kultuur/Tantsukunst/Moderntantsu_algus_ja_klassikaline_ballett/; 14. okt. 2016.

²³ W. M-s. Elmerice Parts'i plastiliste tantsude õhtu Draamateatris. – *Päevaleht*, 25.02.1921, nr. 52, lk. 2.

²⁴ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 25/54 p.

²⁵ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 35/69.

²⁶ Kirjas Aino Kaldale 22. nov. 1929. EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 34/67–34/68.

²⁷ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 9/23.

²⁸ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 28/61 p.; *Wünschelrute* (sks.) – võluvits.

²⁹ Vt. nt. kaasaegsete arvamusi: Luuletaja sünd. Heiti Talviku saamistee. Kümme aastat kunstilist küpsemist. – *Rahvaleht*, 01.05.1934, nr. 50, lk. 4.

kuid see teda siiski ei köitnud ja ta jättis kooli pooleli. Pallases õppimisest unistas vististi ka Ilmari Talvik, kuid nähtavasti isa surma, võib-olla ka nõrkade silmade tõttu ta sinna ei jõudnud. 1929. aastal oli Ilmari lõpetanud kaubanduskooli, kuid ei leidnud sobivat tööd,³⁰ 1930. aastatel unistas ta maailmareisist, teenis elatist markide müügiga³¹ ja võttis ette mitmeid pingutustnõudvaid jalgrattamatku.³² Ei ole teada, milline oli Ilmari Talviku saatus Teise maailmasõja ajal. Võib-olla küditati tööpoolest ka tema Siberisse, kus ta suri, nagu teavad Hella järglased.³³

Pärast tutvumist Pallasega õppis Hella, arvatavasti 1926. aastal, paar semestrit tantsu Tallinnas Eugenia Litvinova ja Gerd Negro juures. Kuigi mõlemat on tagantjärele kiidetud kui omaaegseid häid tantsupedagooge, ei pakkunud nad Hella arvates kumbki palju ja 1927. aasta augustis pääseski ta Pariisi. Frida Talvik selgitas: „Meie saime aru, et niiviisi asi edasi ei lähe. Tervis tütrele ise oma silmaga näha, missugune tantsijanna elu tööpoolest on. [– –] Nüüd on juba üle 4 kuu Pariisis elanud ja tunneb end seal õige kodusena. On tantsus hästi edasi jõudnud, ent ka veendunud, et see amet tema iseloomule ei vasta [– –]. Nii on siis Pariisi sõidu otstarve käes, ja meil mehega hea meel.“³⁴

Tütar, kelle käekäigu pärast isa kõige enam muretses, ilmutas siiski vahest rohkemgi praktilist meelt kui pojad. Oma tuleviku kindlustamiseks hakkas ta tõsiselt kaaluma abiellumist Sindi tekstiilivabriku direktori Althauseniga. Siegfried Talviku päevikust selgub, et 14. jaanuaril 1928 tegi härra Althausen nende juurde Pärnusse ametliku külaskäigu ja palus Hella kätt. Althausen oli vanematele sümpaatne, isa arvates oli tegemist igati soliidse ja tõsise, lisaks ka peenetundelise tööinimesega.³⁵ Hella otsustas siiski jääda kuni kevadeni Pariisi, et veel veidi õppida, enne kui abiellub ja nagonii peab tantsimisest loobuma. Suvel kodus aga mõtles ümber, valis tantsimise ja Pariisi. 21. augustil 1928 märkis Siegfried Talvik päevikusse: „Ei saanud kodukanat meie

„tsiiru-linnust“: tahab veel katsuda omi tiive, et luua oma elu oma pea järele [– –]. Lahkuminek sündis siiski vastastikkuses sõpruses, ilma kibeduseta. Sai A. ju isegi aru, et noort tormilindu Sindi kuldpuuris temal hoida ei õnnestu, ja ajutist laadi eksperiment jäägu parem tegemata.“³⁶

Hella edasise käekäigu kohta toovad peale tema enese kirjade mõningaid teateid Siegfried Talviku päevik ning Frida Talviku kirjad Aino ja Oskar Kaldale. 1928. aasta septembris leidis Hella töökoha ühes Pariisi moeäris. „Kui õnnestub läbilüüa, siis tuleb spetsialiseeruda mõnel erialal – kostüümide joonistamine näit.; Hellal on peent maitset, leidlikkust ja osavust joonistamises, huvi asja vastu – eks näe. Ka tantsuõpetus on temale olnud tululikuks, arendades kuju, liikumist. Ja väliseks plus[s]jiks, mille peale pandakse rõhku seal, on päritolu „heast perekonnast“ ja keelte, eriti Vene ja Saksakeele oskus [– –],“ arutles isa päevikus.³⁷ Septembris 1937 andis Frida Talvik Kallastele teada, et Hella on Stockholmis tutvunud noore hollandlasest arhitekti Theodor de Haaniga³⁸, kellesse on armunud ja kellega kavatseb abielluda.³⁹ 1940. aasta suvel, 10. juunil sündis Hellal tütar Maj: „Ema ja laps on terved. Imelik on mõelda, et ma mõlemid vist näha ei saa, piirid on suletud, häägi et kirjad käivad.“⁴⁰ 1939. aasta suve kohta saame teada, et tütar oli kuu aega Pärnus ema juures suvitamas ja „tõi palju elavust ja värskust ja ilu enesega kaasa.“ See oli viimane kord, kui Hella külastas Eestit ning nägi oma ema ja vendi. Hilisem Kultuuriloolises Arhiivis säilinud teade Hellalt pärineb arvatavasti 1941. aastast, see on foto temast koos mõnekuuse tütre Majga, pildistatud sama aasta veebruaris.

Surmateatest ajalehe Dagens Nyheter 1998. aasta 27. mai numbris selgub, et Hella de Haan suri Rootsis Sundsvallis 90-aastaselt, oli elanud Teise maailmasõja ajal Amsterdamis, Rootsis oli olnud kohaliku ajakirjanduse viljakas kaastööline ja tundnud kuni viimase ajani elavat huvi maailma asjade vastu. Leinama jäid teda tütar

³⁰ Vt. Elfriede Talviku kirjad Aino Kaldale. EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 26/57; 30/63–30/63 p.; l. 35/69.

³¹ *Ibidem*, l. 41/75.

³² Päevikuis on tema retkedest ja matkadest palju juttu.

³³ Dödsfall. Hella de Haan-Talvik. – Dagens Nyheter, 27.05.1998, (<http://www.dn.se/arkiv/familj/dodsfall-hella-de-haan-talvik/>; 20. okt. 2016).

³⁴ Elfriede Talvik Aino Kaldale 17. jaan. 1928. EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 29/62–29/62 p.

³⁵ EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 2 p.

³⁶ EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 3.

³⁷ *Ibidem*, l. 3–3 p.

³⁸ Geni annab Theodor Christian de Haani eluaastateks 1910–1957.

³⁹ EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 39/73.

⁴⁰ *Ibidem*, l. 44/78.

Hella koos abikaasa Theodor de Haaniga Hamburgi raudteejaama ees. 1930-ndad. EKLA, A-161:6

Maj Eng-de Haan, pojad Rein ja Jan de Haan ning lapselapsed.⁴¹

Ühe lapselapse teateil polnud tema vanaema Eestist ja siia jäänud sugulastest palju rääkinud, sest tema vennad küüditati Siberisse, kus nad ka surid.

*

Avaldatud on kõik 24 Hella Talviku kirja, mis on praegu teada ja leiduvad Eesti Kultuuriloolises Arhiivis: 6 kirja isale, 13 emale, 3 kirja vend

Hella de Haan tütar Maja.
Veebruar 1941.
EKLA, A-161:10

Heitile ja 2 Ilmarile. Autori elukäigust parema ülevaate andmiseks on loobutud kirjade avaldamisest adressaatide kaupa ja need esitatakse siin kronoloogilises järjekorras. Kuupäevata kirjad on dateeritud sisu järgi ja eespool nimetatud arhiiviallikatele toetudes. Kirjatekste on redigeeritud minimaalselt: praeguste reeglitele vastavaks on kohendatud algustähe- ja kohanimed ortograafia, sõnade kokku- ja lahkukirjutamine, selguse huvides on lisatud mõni koma ja parandatud oletatavad kirjakomistused (bagaaz *pro* bagaaš, massaaži *pro* massaaši, karjäär *pro* kariäär jne.).

Tervikuna ja autentsel kujul kirjad varem ilmunud ei ole. 1927. aasta sügisel avaldas Siegfried Talvik tütre kirjadest katkendeid ajalehe Postimees kolmes numbris pealkirja all „Katkeid Pariisist. Õpilase kirjadest“.⁴² Kasutatud on peamiselt Pariisi elu-olust ja õpilase argielust jutustavaid lõike kõigile perekonnaliikmetele septembrist kuni novembrini 1927 saadetud kirjadest. Jutustuse sujuvust ja terviklikkust silmas pidades on erinevatest kirjadest pärit katkendeid kokku liidetud ja tundub, et ka mõnevõrra täiendatud. Samuti on kohendatud tekstide keelt. Kirjade originaalid leiduvad Kultuuriloolises Arhiivis, välja arvatud esimeses katkendis kasutatud kiri (kirjad?), kus on juttu päralejõudmisest ja esimestest Pariisi muljetest.

Publikatsiooni valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute tippkeskus), mis on seotud Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi uurimisprojekti „Kirjanduse formaalsed ja informaaalsed võrgustikud kultuuriloo allikate põhjal“ (IUT22-2).

⁴¹ Dödsfall. Hella de Haan-Talvik. – Dagens Nyheter, 27.05.1998, (<http://www.dn.se/arkiv/familj/dodsfall-hella-de-haan-talvik/>; 20. okt. 2016).

⁴² Postimees, 1927, 22. okt., nr. 287, lk. 7; 14. dets., nr. 340, lk. 4; 20. dets., nr. 346, lk. 4.

1. kiri. Siegfried Talvikule. Daatumita (august 1927).¹

Armas paps!

Täna kell pool viis läheb sõit lahti. Pass, viisad ja raha on korras, samuti piletid. Sain osta hää saksa-prantsuskeelse raamatu reisijaile. Eedi võttis mind lahkesti vastu – oli autoga sadamas. Täna muretses ta veel rohtu merehaiguse vastu ja hulga igasugust šokolaadi. Ka ilm on soodus – tuul seljatagant. Nii, et päris muretult teele võib asuda. Ärge te kodus palju kurvastage – kõige hullem, mis juhtuda võib, on, et ma koolis edasi ei jõua. Ma olen väga tähelepanelik ja külmavereline – mida peaksin kartma? Just siis, kui olukord keeruline, töötab pää selgelt ja ülevaatlikult.

Saatsin siinsed asjad bagaažiga Pärnu. Aga see huvitab rohkem mamsi. Pruuni talvejaki võtsin kaasa – läheb vaja külmaga.

Nüüd lõpetan – aega vähe. Laevas kirjutan jälle ja panen Stettinis posti.

Tuhat tervist mamsile, Jommile² ja Sulle!

Hella

2. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (september 1927).³

Kallis, pai mams!

Reis läks libedalt ja hästi. Käisin täna Legat'i⁴ juures. Tunnid algavad ülehommel – reedel. Jalutasin täna palju ja lähen veel.

Aeg läheb nii kole ruttu. Kirjutan mõne päeva järele pikemalt – nüüd ainult, et Camélie's⁵ peatan, varsti kooli lähedale üle kolm, rõõmus ja terve olen.

Uulitsal liikumine on lihtne, samuti orienteerumine.

On tänavail neegreid, hiinlasi ja türklasi, mida aga ei näe, on elegantne publik. Ja puhtus ei ole vist ainsagi ideaal.

Olen liig hajameelne – varsti kirjutan enam. Palju terviseid Imsile, Aamamsele ja meie Mariale.

Suudlen.*

Hella

* (Nüüd arvad Sa küll, et unustasin, kellele kiri läheb – mis?)

Kirjuta saatkonda – lähen juba homme sinna.

¹ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 6/10–6/10 p.

² Vend Ilmarile.

³ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 5/7–5/7 p.

⁴ Töenäoliselt Nikolai Legat (1869–1937), vene tantsija, koreograaf, tantsupedagoog. Lahkus 1921. aastal Venemaalt, töötas tantsuõpetajana aastail 1925–1926 „Sergei Djagilevi vene balleti“ trupi juures Pariisis, 1929. aastal avas oma balletikooli Londonis (Teatral´naja ènciklopedija. T. 3. Ketčer-Neždanova. Sovetskaja ènciklopedija, Moskva, 1964, vg. 438; T. 2; Glovackij-Keturakis. Sovetskaja ènciklopedija, Moskva, 1963, vg. 613). Pariisis Djagilevi juures pidas Legat vastu kõigest aasta. Tal ei jätkunud tööks algajate artistidega kannatust ning Djagilevi arvates oli tema tundide kasutegur väike (vt. LEGAT Nikolaj Gustavovič. – Ènciklopedija Russkoj èmigracii; <http://interpretive.ru/termin/legat-nikolai-gustavovich.html>). Nähtavasti rajas Legat oma, Djagilevist sõltumatu balletikooli ka juba Pariisis.

⁵ Eestlaste peatuskoht Pariisis Pasteuri bulvaril, kus Hella elas paar esimest päeva. Vt. Katkeid Pariisist. Õpilase kirjadest. – Postimees, 22.10.1927, nr. 287, lk. 7.

⁶ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 1/1–1/2.

3. kiri. Siegfried Talvikule. 5. oktoober 1927.⁶

Pariis 5. X. 27.

Armas paps!

Kolisin juba ümber – mu uus seltsiline on üks noor, sümpaatlik vene proua Legati vanemast grupist. Saame üksteisega hästi läbi – ta on kokkuhoidlik, praktiline ja valmistab igapäev priimuse pääl lõunat. Nõnda kulub päevas vaid 7–8 franki. Odavamalt ei saa. Tuba maksab kummagile 45 fr. nädalis. Mul on praegu 360 fr. Tuleval reedel saab Legati juures kuu täis; jääb 20-dani 70 franki, kui korteri eest maksta. Sellega saab läbi. Raha oleks enam, kui piiritusekööki poleks sissesäänud. Aga see väljaminek teeb ennast kuhjaga tasa ajajooksul.

Mul on enamvähem kindel päevakord. Tõusen ½9, toon piima ning leiba eineks ja saan parajasti ½11-neks tundi. Kell 12 tulen koju ja harjutan umbes ½2ni. Siis valmistame lõunat. Kella kolme paiku lähen jalutama. Õhtupoole nokitsen prantsuse keele kallal, õmblen, kirjutan kirje, j. n. e. Kella 8–9 paiku jooime teed ja läheme magama. Vahel istub härra Albo⁷ õhtul meil.

Härra Legati õppeviisi on väga hää, aga grupp, millest osa võtan, koosneb kauaõppinud inimestest. Nad on tehnikas 4–5 aastat minust ees; arusaadav, et mina osalt harjutusi kaasatema lihtsalt ei saa. Mitte jõud ei puudu, vaid see osavus ja kiirus, mis kauaaegse töö tagajärg. Mina peaksin neid harjutusi, mida nemad järgimööda muusika järel tantsivad, ükshaaval, aegamööda õppima. Kahtlen, kas on kasulik keskelt pääle hakata. Siiski ei või veel otsustada; nii haruldaselt hääd õpetajat kui Legat ei taha vahetada. Võib olla jõuan kuu aja pärast küllalt kaugele; kui mitte, pean kuulama mõne teise hää kooli. Härra Albo on arvamisel, et omas grupis palju aega võidan. Selle üle otsustada on veel vara.

Pustadele⁸ visiiti ma veel pole teinud. Härra Kasega olen tuttav. Enne, kui Pariisi üksikasju vaatama asun, tahan tutvuneda üldise kujuga, et vabalt orienteeruda võiksin ja ülevaadet saaksin. Siis asun üksikasjade kallale. Kõnnin tundide viisi uulitsaid mööda, loen tänavanimetid, panen liikumist tähele. Lõppude lõpuks otsin metrojaama, uurin suurel kaartil oma jalutuskäigu piirkonda ja sõidan koju. Nii tean juba üsna hästi, kus kandis üks ja teine tähtsam asutus on, tunnen tänavavõrku.

Folies Bergère'is⁹ pole käinud. Lähen sinna tuleval nädalil; 5–6 frangi eest esimestesse ridadesse. Härra Albo saab tutvuse läbi sarnaseid pileteid. Olin nii Olympias¹⁰, Nikolaeva esinemise puhul 7 frangi eest loožis.

Minu aadress on nüüd: 96 rue Faubourg St. Martin, Idéal Hôtel. Paris X. Üsna Legati lähedal.

Mams võiks mulle postiga toiduaineid saata. See ei olla väga kallis. Pakk võib kuni 24 naela kaaluda. Hääd suitsuvorsti, võid, šinki oleks üsna hää süüa. Võib olla teab mams muudki.

Kui mulle lehte saadad, siis minu nüüdse aadressi järgi. See on puhas, kodune ja peen hotell, väga meeldiva teenijannaga. Sääljures mitte kallis. Jään kindlasti siia.

Lõpetan. Võib olla unustasin mõnda kirjutada, eks Sa tuleta meele.

Palju terviseid!

Hella.

⁷ August Albo (1893–1963), eesti maalikunstnik, kunstnik, dekoraator, kunstitegelane. Töötas Pariisis siltide maalija ja dekoraatorina, jätkas õpinguid skulptuuri alal (VEPER = Väliseesti isikulooline andmebaas, vt. ka Jenny Neggo [-Vyssokotsky] Siegfried Talvikule 22. dets. 1927. EKLA, f. 128, m. 3:4, l. 1/1).

⁸ Karl Robert Pusta (1886–1970), tütar Aino (1909–1995) ja poeg Kaarel Elias (1922–2000). Vt. Eesti välisteenistus. Biograafiline leksikon 1918–1991. Välisministeerium, Tallinn, 2006, lk. 94–95)

⁹ Les Folies Bergère, kontsertsaal, varieteeteater ja kabaree Pariisis, eriti populaarne 1890. aastatest 1930. aastate keskpaigani; tänapäeval etendatakse peamiselt muusikale.

¹⁰ Olympia, varjeteater Pariisis, avati 1888. aastal.

4. kiri. Heiti Talvikule. Daatumita (5. oktoober 1927).¹¹

Kallis Heiti!

Mind siiski huvitab väga Sinu Soome-reis. Kui vahel aega, kirjuta tast pikemalt. Kus Sa nüüd elad? Kas üksi?

Pariis omandab juba enam-vähem kindla kuju. Alguses keerlesid kõik uulitsad – olid kord siin, kord sääl, kord ühes kandis, kord teises. Kaarti pääl oli kõik ilusti korras, nii kui ise kõndima läksid, oli segadus lahti. Nüüd annab see suur linn juba osalt alla.

Olin neil päivil juhuslikult ühe autoõnnetuse juures. Üks Citroen tormas nurgal teisele kehasse. Sanitaarauto viis ühe sõitja, teised pääsesid, nagu öeldakse, ehmatusega.

Kõik oleks hää, kui aeg nii kohutavalt ei ruttaks; jalutuskäik, mis Tartus poole tunniga tehtud, kestab siin 3 tundi. Kutsuks Sindki siia, aga Sul pole ju raha. Olgu siis pääle.

Hella.

5. kiri. Ilmari Talvikule. Daatumita.¹²

Kallis Joms, on üks täbar lugu nende vendadega! Muudkui kirjuta ja kirjuta. Muu jaoks ei jää aegagi; näed, vaevalt saan mahti Olympia'sse minna – Folies Bergère'i jääb Sinu pärast minemata. Imelikud teatrid. Esiteks kummiinimene, siis žonglöö, siis paar klouni, tasakaalu kunstnik, kuulus vene balleriin¹³, kõhurääkija, kupleelauljad, akrobaadid, sportlased. Kõike seda mitme teisendiga. Muidugi esimest sorti meistrid, aga siiski –. Ei tea, Sulle ehk meeldiks.

Nurkadel, kus uulitsad ristlevad, pannakse kord üks, kord teine autovool seisma, et neid vastastikku mööda lasta. Kui ootajatel kannatus kaob, hakkavad nad tuututama, vilistama, haukuma, prääksuma ja huikama. Kujuta ette 3–40 sõiduriista nagu kilud üks teise küljes ja igaüks teeb oma häält. Nagu kari loomi. Kuid politseinikku see ei liiguta.

Prantslasi ma ei salli; nad on räpased, rahaahned, silmakirjalikud ja rumalad. Muidugi üldiselt. Pariisi ilu ja uhkus on väljamaalased.

Kõnnin igapäev tundide viisi võõrastes paikades ja vallutan salakavalat suurlinna. Sageli sõidan teisest maailma äärest koju. Jessuke, kui mitu korda pidin auto ette jääma! Uulitsail sõidavad autod ühes sihis – sääl on kerge laveerida, aga suurtel nurkadel kaotad kindluse. Vuravad teised ümberringi – ees ja taga, tuututavad Sind just naabrile rataste alla. Arvan siiski, et Sul minu elu eest karta ei tarvitse.

Linnast palju rääkida ei maksa; nagu harilik suurlinn kunagi: maailma süda, tead isegi. Aga toredaid hooneid on. Kui nurga tagant Notre-Dame'i ette astud, jääb süda seisma. Kasvab nagu maa seest – raske ja sünge, koletistega kaunistatud, Jumal kurgus. Pahad vaimud huluvad ümberringi. Päril õudne hakkab. Ja neid beduiiniseid ... Ei, vabanda, kokaiiniseid, pagan võtku – katoliku mandariine, iesuiite, või kuidas neid kutsuda. Nagu Simplicissimumest¹⁴ väljaroninud. Väikesed paksud rasvaste silmadega, ehk pikad noored totrate nägudega. Mina neist aru ei saa.

Olgu seekord. Kirjuta mulle nii:

France

M-me Hella Talvik

Paris X

96 rue Faubourg St. Martin.

Idéal Hôtel.

¹¹ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 1/2 p. Kiri Heitile leidub isa kirja pöördel.

¹² EKLA, f. 128, m. 8:1, l. 2/2–2/2 p.

¹³ Postimehes ilmunud katkendis on lisatud baleriini nimi Nikolajeva. Vt. Katkeid Pariisist. – Postimees, 14.12.1927, nr. 340, lk. 4; vt. ka 3. kiri.

¹⁴ Arvatavasti on mõeldud Saksa satiirilist nädalalehte Simplicissimus; ilmus Münchenis 1896–1944.

6. kiri. Siegfried Talvikule. 12.–14. oktoober(?) 1927.¹⁵

Laupäev.

Armas, kallis paps!

Sellest päävast pääle, mil Sulle viimati kirjutasin, läheb mul tunnis toredasti. Harjutused tulevad nagu iseenesest välja. Ei saa aru, kust see jõud ja kiirus äkki tulnud on. Täna hakkas h-ra Legat juba tunni algul mind tähele panema. Laskis mõnda asja korrata, juhatas ning parandas ise hoolega. Lõpuks ronis isegi klaveri tagant välja, suudles ja ütles, et tublisti edasi jõudma olen hakanud. Olen kangesti rõõmus. Eila katsusin ühe kaasõpilase juures omi vanu tantse; kui kergesti nad väljatulevad! Olen enam juureõppinud, kui aimasin. Klassis teiste seas ei märkagi, kuidas omal ikka paremini hakkab minema. Tuju on nii häa, nagu mitte kunagi veel. Olen lihtsalt näljane järgmise tunnini. Kõigi õpilaste juures on sama nähtus: mõni aeg jõuavad nad hästi edasi, siis äkki ei lähe, tee mis tahad! Mõne päeva pärast tuleb jõud tagasi, ning kõik on jälle korras.

Püüan varsti paar vanemat õpilast kinni, vahe minu ja nende vahel aina väheneb. Rõõmustan väga oma edu üle ja selle üle, et Sulle nii rõõmustavaid teateid võin saata.

Üleeila kohtasin härra Kask'e, jalutasime tükk aega koos. Homme ootab pr. Pusta mind oma juure.

Härra Althauseni¹⁶ tuttav proua kutsus õhtuks. Tuju on võimatu häa. Need paar päeva, mil edasi ei saanud, tegid meelehärma. See on aga mööduv nähtus ja kordub harva. Kui palju ma kevadeni veel juure õpin! Must võib tõepoolest midagi saada. Pääsi, et Sul raskeks ei lähe mind siin pidada. Katsun teenistust leida – siis on lihtsam. Ei saada kirja veel ära. Lisan homme paar rida juure.

H.

Esmaspäeval, 14. skp.

Olin eila Pustade juures. Häa lõuna ja väga kenad inimesed – tõepoolest. Tütrega saime päris sõbraks – (käis täna tundigi päältvaatamas). Lahkudes palusivad vahetevahel sisse astuda. Paistis, et neile minust häa mulje jäi. Sain säääl ka prl. Raudsepp'aga¹⁷ tuttavaks – ta tuleb ka hr. Legati juure! Tänapäev möödus ruttu ja lõbusalt – mõlemad on kangesti armsad tüdrukud.

Kas Sa ei saaks mulle 150 fr. saata? Neil päivil saab kuu täis, ning mul pole enam küllalt raha. Tuba on kallid! Otsin odavamalt. Olen väga kokkuhoidlik, maiustusi ei mäletagi enam. Midagi üleliigset pole ostnud. Kindaidki mitte. Sooje sukke on vaja. Kingad saivad pooletdallad.

Elu läheb kodusemaks. Kirjuta, kuidas pakiga on. Toodi ära? Katsu kuidagi mamsile saata; külmade ilmade vastu on soe pesu häa. Heitil läheb midugi hästi? Joms ei kirjuta kahjuks. Tuleks jõuluks häa meelega külla, aga ei tohi mõeldagi.

Tervis on jälle häa, vaatamata niisketele ilmadele. Ei tule muud midagi meele. Jään kirja ootama.

Sinu Hella.

¹⁵ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 4/6–4/7.

¹⁶ Arvatavasti Sindi tekstiilivabriku direktor Andrei Althausen (snd. 1888), õppis Moskvast, seejärel Leipzigi ülikoolis keemiat, Esimese maailmasõja ajal oli Saksamaal vangistuses, vabanes 1918. a. ja asus Sindi tekstiilivabrikute teenistusse. Oli kohalik seltskonnaelu tegelane, 1938. a. omistati talle teenete eest Kotka kuldrüst (vt. lähemalt: Uus Eesti. Pärnu Uudised, 21.04.1938, nr. 88, lk. 3). Represseeriti 1941. a. (J. Pihlau. Eesti demokraatlik põrandaalune ja kontaktid Läänega. – Tuna 2005, nr. 2, lk. 96.)

¹⁷ Nora Raudsepp (Kaplinski; 1906–1982), eesti tõlkija, 1920.–1930. aastatel täiendas end Saksamaal ja Prantsusmaal, hiljem õppis Tartu ülikoolis prantsuse filoloogiat. Vt. ka Jenny Neggo [-Vyssokotsky] Siegfried Talvikule 22. dets. 1927. EKLA, f. 128, m. 3:4, l. 1/1.

7. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (16. oktoober 1927?).¹⁸

Kallis mams! Mulle näib, et ma Sulle seni kirjutanud ei ole. Kuidas mu elu siin kujuneb, tead kirjadest papsile; üleelagi saatsin talle kolm tihedat lehekülge. Sedasama korrata ei taha. Küll ise loed. On muudki harutada.

Pariis hakkab mulle pööraselt meeldima. Seda enam teda tundma õpid, seda iseäralikumaks ta muutub. Vilistaks Sindi pääle, kui ennast kuidagi siin kindlustada suudaksin. Täntsuga pole esialgul midagi pääle hakata. Peab tutvuste kaudu filmi püüdma – selleks aga puudub riietus. Seni ei ole mingi idee pääle tulnud; võib olla toob mõni juhus võimalusi.

Et näitelaval läbi lüüa, pole vaja erilist tehnikat ega annet. Vaja hästi välja töötada üks ehk paar numbrit, muidugi midagi päris omapärast; sinna juure üllatav kostüüm ja dekoratsioonid. Pääle selle palju tutvusid teatriharrastajate peres, et seni ennast programmis hoida, kuni hulk sind kuulsaks pidama hakkab.

Ilma rahata ei ole midagi teha. Keegi ei pane tähele.

Vaja töötada kõigest jõust ja parajal silmapilgul esile karata. Noh, eks näe.

Sindist on mul juba 7–8 kirja ja iga paari päeva tagant tuleb lisa. Rahaga olen seni välja tulnud, ainult osta ei saa peaaegu midagi. Kübarat oleks hädasti vaja, samuti mingit garnituuri palitule. Nahka või inglise šalli. Otsin siniroheline kampsoni, villase – eestnöõbitava 28 frangi eest. Meie rahas 420 marka. Sama odavalt võib saada natuke vanamoodsaid, sesoonist ülejäänud jalanõusid, sukke, kindaid, kübaraid j. n. e. Kui tagasi tulen, tahaks paljugi kaasatuaa –!

Kuidas ommeti nõnda teha, et Sina siia võiks tulla! Üksinda on siiski kurb, ei taha veel iseseisvaks saada. Oleks nii kena koos elada. Ei armasta kedagi maailmas nagu Sind, vendi ja papsi.

Praegu olen veel võõras, puuduvad tutvused. Ei tea veel, mis pääle hakata. Praegu on kogu huvitus Pariisi tundmaõppimisele koondunud. Tähtsin veel mõndagi kirjutada, aga olen unine – vaim ei tööta. Kirjuta ja küsi ise.

Sinu Hella.

8. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (30. oktoober 1927?).¹⁹

Kallis mams! Sinu kiri Maison Dorée'sse²⁰ on kaduma läinud. Ootan uut. Otsustasin Legati juure jääda, kuna grupp kahe tugevama õpilase võrra vähenes. Nüüd on Legatil aega nõrgemaidki tähele panna. Viimasel ajal teen edusamme – saan kiitagi. Tunnen, et algus käes – võin rahulikult edasi töötada. Ei jäta enam ainustki harjutust vahele ja kõik läheb. Muidugi mitte just hästi, aga selle eest õieti. Olen rahul.

Eelmisel pühapäeval käisin Notre-Dame'is. Kui mõnda teise kiriku lähed, leiad tühja ruumi, lagedaid seinu, kirjuid aknaid, tumme kujusid. Kõik on ju väga väärtuslik ja kaunis, ent surnud. Notre Dame'is teenitakse küll juba mitusada aastat jumalat. Tä müürid on läbiimbunud orelimängust ja laulust. Kivised kujudki seisavad täis halastust ja andeksandmist omadel altaritel. Inimpõlvede hädad on neid liigutanud. Lugematute usk puhkab nende vaiksetel nägudel. Nii seisavad nad mõttes omades niššides piki kiriku seinu, üksikestest kivimüüride kaudu lahutatud. Igauhe ruumi langeb läbi kirju akna tuhm valgus. Keskruumist eraldab neid raske sammastid.

Kivivõlvid on rohekashallid, sammaste vahel üsna tumedad. Kusagilt langeb lilla valgus; aknad on väikese, õrna mustriaga – kõik kahvatud värvid, jätavad siiski roheline mulje. Kogu ehituses ja kaunistustes ei ainustki kriiskavat värvi – õhkki on iseäralikult kahvatu. Kui orelimängu seista ja pilku

¹⁸ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 6/8–6/8 p.

¹⁹ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 7/9–7/10 p.

²⁰ Postkontorisse, mis 1909. a. oli avatud hoones, kus aastail 1841–1902 tegutses kuulus restoran Maison Dorée.

eksida lasta, näib, kui vilksataks rõdul Quasimodo inetu pää. Tahtmatult ilmub ta ettekujutusesse.

Olin Panteonis, Sacré Coeri'iis ja kahes väikeses kirikus. Panteon on midagi Jomsile! Sacré Coeur tuletab meele vene kirikuid – tas on isegi midagi idamaist. Seest väga tore, liig uus siiski. Teinekord pikemalt.

Üleeila olin Folies Bergère'is. Suurepäralised lavastused! Midagi iseäralikku on Citroeni reklaam Eiffeli tornil. Tuleta meele, kui ma teinekordki tast ei kirjuta.

Täna sõidab mu toanaaber Venemaale. Kolin teise tupp, 280 mk. kuus. Võib muial leida 250-ne eest, aga mitte nii hääs hotellis ega rajoonis. Igapäev mitu korda metroga sõita on ka kallis. Dancingutel ja cafeedes pole käinud. Puudub nõuetav riietus. Ajajooksul muretsen ühte teist. Kübara ostsingi juba 90 fr. eest. Odav. Samasugune maksab suurtes ärides 150. Ka on mul 48 frangiline vihmavari. Hinnad siin on üldse väga mitmekesised. Õhtukleidi võib leida 300 fr. eest; üldiselt maksab ta 600 ja kui ise ömmelda lasta, veel enam. Mantlile muretsesin kašnee²¹ 30 fr. eest. Sinule ostsin selle kombinee 25 fr-iga. Odav.

Linnas ära eksida enam ei saa; iga kuues tänav on tuntud.

Tantsijannadega kokku puutudes kuuleb ja näeb mõndagi. On nende seas küll vastikuid daame. Tõeasjaks jääb, et nende edu, seisukoht, ka teenistus vaid laimujuttude ja intriigide najal püsib. Kõik, kes silmapaistval kohal seisavad, söövad oma eelkäijad välja ja võitlevad väga inetute abinõudega konkurentide vastu. Tean mitu sarnast juhust ja olen ise ühe päältnägijaks. Jumal tänatud, et mina sellesse ei kuulu! Võib olla tuleb õnne tänada, et sarnane tantsijanna elu mulle hädatarvilik pole. Pariisist ei tahaks aga ka lahkuda. Teen siin-sää! tutvusi ja luuran mõne võimaluse pääle.

Sindist olen seni 16 kirja saanud. Elav korrespondenz. Võib olla sõidab ta Jõuluks siia. Ei tea, mis taga päälehakata. Eks näe.

Kirjuta pea. Kuidas meeldib Sulle kombinee?

Tervitades Hella.

P.S. Kirjutan suure kiirusega ja lohakalt. Ümberringi pakitakse. Aeg lendab.

Selle kirja toob minu toanaabri tuttav. Petrograadi venelane.

9. kiri. Siegfried Talvikule. Daatumita (30. oktoober 1927?).²²

Kallis paps!

Kirjutasin mamsile nii kaua, et Sinu jaoks enam aega ei jää.

Legatile on tunnid makstud.

Pr. Neggot²³ pole hulgal ajal näinud. Saatkonda pole ka saanud. Tunnen mõnda kaasüürilise tuttavat, kuid nendega kõnelen vene keelt. Prantsuskeeles olen edasi jõudnud, aga Prof. Balthasari juure minna kaugeltki ei saa veel. Näonahk pole just häa. Siin on väga halb vesi. Uulitsal palju tolmu. Kui jalutuskäigult tulen, on nägu paksu tolmukorruga.

Tervis häa, tuju häa – iga päev toob uusi muljeid. Viimasel nädalal oli kaasüürilisel palju sekeldusi; kiskus mindki kaasa. Täna sõidab ta ära. Kirjutan varsti pikemalt.

Hella.

²¹ (Siid)kaelasalli, kaelaräti (pr. k. cache-nez).

²² EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 2/3.

²³ Tõenäoliselt Jenny Neggo-Vyssokotsky (snd. 1881), Siegfried Talviku tuttav, õppis ajalugu ja filoloogiat Peterburi (1918–1920) ja Tartu ülikoolis (1920–1934); 1924–1926 oli ajakirja Vikerkaar peatoimetaja; 1926. a. Eesti välisministeeriumi ametnik (vt. Eesti välisteenistus. Biograafiline leksikon 1918–1991. Välisministeerium, Tallinn, 2006, lk. 181), tegutses ka tõlkijana.

10. kiri. Heiti Talvikule. Daatumita (30. oktoober 1927?).²⁴

Kallis Heiti!

Täna kirja eest. Pole aega vastata. Mul on siin üks tuttav muhameedlane. Härra Abromoglu. 19-aastane koolipoiss. Mõtle ommeti – türklane. Kirjuta varsti. Midagi ikka leidub.

Hella

11. kiri. Siegfried Talvikule. Daatumita (november 1927?).²⁵

Kallis paps!

Nähtavasti pole kiri, mille oktoobri viimasel pühapäeval ühe tuttavaga Eestisse saatsin, veel üle antud. Ei kasutand posti, sest tahtsin ühtlasi mamsile paki juure lisada. Neil päevil peaks mõlemad Sulle kätte jõudma, kuigi too isik Berliinis ja Riias veidi peatas: on üks kaubareisija.

Elan nüüd tikukarbi suuruses toas sama hotelli esimesel korral. Kodus harjutada enam ei saa – vähemagi liigutuse juures põrkan vastu teravaid nurke ehk löön peaaegu sisse.

Kaaslase ärasõidust saadik olen täiesti üksi. Härra Albot pole ka näinud – tal viimasel ajal palju tööd ja muresid. Hra Althauseni tuttav proua võttis mind väga lahkelt vastu – veetsin pühapäeva ta tütre seltsis. Äripäävadel pole kummagil aega. Viimasel ajal tunnen hiigla väsimust: ei tea, tuleb see üksildusest või on Pariis oma kära ja tuledega süüdi.

Minevast nädalast harjutavad meie grupis kaks uut tantsijannat; tunnid muutusid kohe raskemaks ja h-ra Legat ei tee minust enam väljagi. Teda huvitavad esimeses järjekorras tugevamad õpilased; neil on ta kui kubjas kannul.

Egorova²⁶ juures on sama lugu. Nad kõik treenerivad ja töötavad välja tehniliselt enam-vähem küpseid tantsijannasid, kes igast ilmakaarest siia sõidavad viimast „lihvi“ saama.

Ma ei taha mingil tingimusel Sulle koormaks olla, kui sellest mingit kasu pole. Vahest ongi kõige õigem Härra Althauseniga abielluda. Ta sõidab detsembris ehk jaanuaris siia, seni tahaks tingimata Pariisi jääda. Siis aga tuleksin koju ja oleksin pulmadeni omaste keskel. Võiks ju suveni viivitada, aga milleks? Selle aja jooksul – õpin küllalt ning pärast tuleks niikuinii tants pooleli jätta. Need paar kuud õpiks veel hää meelega Legati juures; tema süsteem on väga hää. Kui sellesse süveneda, võin edespidi üksi harjutada, kui palju süda kutsub.

Varsti tõusen varvastele.

Viimasel nädalil jätsin mõned tunnid vahele, täna tuli ka puududa. Ülehomme algan tööd. Ma pole tundidest põrmugi tüdinenud ja võtan ennast väga kokku. Kui ainult Legat enam kontroleeriks. Kahju, et kellegil tuttavale aega pole. Üksi ei tea midagi ette võtta ega kuhugi minna.

Võiksin Folies-Bergère's koha saada, aga ei taha. Kinol on ka oma kõrvalmaik. Üldse on näitlejate ja tantsijate elu hale. Ja kui siht ei tõmba, siis peab ka sellest tööst loobuma ja enesele teise otstarbe leidma.

Võib olla toob lähem tulevik uusi võimalusi. Seni jatkan endist viisi tantsutunde ja õpin vähehaaval keelt. Mis Sina sellest kõigest arvad?

Tervitades Hella.

²⁴ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 2/3 p. Read Heitile on kirjutatud isale saadetud kirja pöördele.

²⁵ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 3/4–3/5.

²⁶ Tõenäoliselt Ljubov Jegorova (1880–1972), vene baleriini ja tantsuõpetaja, lahkus 1917. a. Venemaalt, töötas 1921. a. S. Djagilevi vene balleti trupis, 1923. a. avas Pariisis oma tantsukooli.

12. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (november 1927?).²⁷

Kallis mams!

Nüüd oled küll juba Pärnus. Kas paki kätte said? Ta sisaldab sooja kombinee ja puudritasku. Kui mitte, ära muretse. See sulgi toob ta siis Pariisi tagasi. Elu läheb kenasti. Tuttavatega saab kinodes ja revüüdes käia. Tunnis jõuan edasi. Preili Raudsepp on juba nädal aega Legati juures – nüüd pole mina enam kõige nõrgem õpilane. Tema kaudu tutvunesin paari rumeenia üliõpilasega. Mõne aja eest sõitis meie hotelli üks Riia proua. Ta täiendab ennast kosmeetikas ja hakkab minu näo eest hoolitsema. Tema läbi sain uue austaja – itaallase – üliõpilase – Mussolini fetteri [?].²⁸ Ükski siinsetest härradest ei meeldi mulle eriti – kõik on üsna armsad, viisakad ja igavad.

Härra A. hoolitseb minu eest väga. Seni on ta mind 16.000 margaga toetanud. Ilma, et palunud oleksin. Eila ostsin inglise cower-coat mantli 500 fr. eest. Sarnased on praegu hiiglamoes. Kingad, kübara, kindad, käetasku loodan ka „toonis“ muretseda. Lilla mantel on ka tõesti juba skandaalselt halb. Igatpidi väljaveninud ja luitunud. Üsna halb oli tas käia.

Muuseas, Sa eksid väga, kui arvad, et lahedalt elan. 1300–1500 fr. kulub kuus paratamatult. Üsna õnn, et tema mind ei unustanud. Kaua korjasin raha mantli ja muu jaoks.

Oma uue kleidi lase hää õmbleja juures teha. Mäletad Sa veel seda, kes minu keep-palitu õmbles? Riia tänavast sisse pöördra – eks ole? Mine tema juure, selle Bergmann'i õmbleja juure aga mingi hinna eest. Ta on kole lohakas ja oskamatu. Fasongi vali „Celesion'ist“ (või kuidas see nimi oli?). See on väga hää leht ja siin moes.

Kirjutan väga halvasti ja segi – on palju ütelda ning ruttan. Juuresoleva kirja sain mõne päeva eest. Vastusena sarnase mureliku kirja pääle, nagu teiegi minult hiljuti saite. Mõlemad kirjutasin ühes vaimus.

Härra Althausen on tõesti väga meeldiv. Kes teab – saab mind keegi teine nii hoidma kui tema? Ei usu. Peaaegu abiellun. Täntsijanna elu on siiski nii vilets. Leiaksin kindlasti rikkama ja noorema abikaasa, ent vaevalt saab keegi teine mind enam armastama. Päril kindlasti mitte.

Palun, ära kellegagi kõnele ja põleta juuresoleva kirja ära.

Kirjutan varsti jälle.

Hella.

Palju terviseid Jomsile, vanaemale, pr. Lindele²⁹, prl. Uuehendrikule.

13. kiri. Siegfried Talvikule. Daatumita (november 1927?).³⁰

Kallis paps!

Jälle on palju aega möödunud – ega Sa juba pahane pole?

Jätsin tunnid Legati juures kaheks nädaliks seisma. Nimelt: siin õpib üks vene proua Riias kosmeetikat. Ta töötab iga ennelõuna kuulsas Institut de Beauté's ja pani mulle ette minu näol praktiseerida. Nii sattusin hää ravitsuse alla. Kerge massaaži, elektri, duššide ja salvide abil saavutatakse paremaid tagajärgi, kui „Schulkuri“³¹ ja teiste vägivallategudega. Ravitsemist valvab tuntud eriarst. Harilikkudele klientidele maksab seanss 60–80 fr., mulle mitte midagi. Proua on tänulikki.

²⁷ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 10/19–10/19 p.

²⁸ Võimalik, et tegemist oli Mussolini nõbu või sugulasega (sks. k. Vetter).

²⁹ Anna Linde (snd. 1887), Pärnu kaupmehe ja reeder Johan Linde (1876–1915) lesk; juhtis mehe rajatud firmat kuni 1930. aastate keskpaigani (vt. lähemalt O. Esna. Johan Linde ja tema laevad. – Pärnu Postimees, 2013, 27. märts, nr. 60, lk. 8). Tundub, et pr. Linde oli Talvikute perekonnatuttav: 1930. aastal aitas ta ühele oma laevadest leida töökohta Ilmari Talvikule (vt. Ilmari Talviku päevik. EKLA, f. 128, m. 8: 2, l. 106, 108).

³⁰ EKLA, f. 128, m. 3:8, l. 5/8–5/9 p.

³¹ Schälkur (sks. k.) – kosmeetiline protseduur, mille käigus eemaldatakse naha ülemised kihid salvide, kiirituse vms. abil.

Õhtupoole harjutan prl. Raudseppiga, nii et tantsus teistest maha ei jää. Vaba aja saadan Louvre'is mööda. Üsna tõmbab sinna.

Ilmad on praegu ilusad. Päike paistab, linnud laulavad, rohi haljendab. Temperatuur pole seni langenud nullini.

Juba kauemat aega keerleb üks mõte mu päas: kas ei peaks Heiti siin ülikoolis käima. Temale jatkuks 700 fr. kuus. Mul on kahju, et ta omas arenemises midagi ei näe ega kuule. Ta kaasvõitlejad ja seltskondline elu ei suuda midagi uut pakkuda. Väljaspool oma spetsialiteeti elavad nad üksteise luitunud mõtetest ja vaadetest. Oma erialaga seob Heiti ennast liiga maa külge – kas ei peaks ta ülevaatlikumat pilti saama kõigest? Siin on palju avaram. Tartus jõuab ta edasi, ilma, et midagi erilist teeks, sest ta ulatab üldisest tasapinnast üle. Siin nõuab ja pakub elu enam. Prl. Pusta näiteks on oma 18 aastaga enam kujunenud kui täiskasvanud inimesed meil.

Minulgi on tunne, kui oleksin poolunest virgunud ja näeks kõike esimest korda selgelt. Siin on paik edasipüüdjatele. Minul on siin võimalik kohta leida – kas Folies-Bergère'is ehk manekenina. Viimast ametit peavad paljud haritud daamid. Teeniksin umbes 1000–1200 fr. kuus ja õpiksin edasi. Heitiga koos oleks hoopis kodusem olla: millised küllused avavad ennast siin temale!

Teisest küljest: kui abielluma peaksin, võiks ta minu asemel siin elada. Pärast leiaks ta Tartu ülikooli juures koha.

Olin mõne päeva eest pr. Neggo pool. Tahaks tema hotelli üle kolida. See on nimelt väga sooliidne, puhas ja ilus: toad eeskujulikult möbleeritud, õhu ja valguserikkad, vann ning lift tarvitada. Seejuures on hinnad odavamad kui meil. Sääb elavad ainult korralikud inimesed. Aadress: 39, rue de Turbigo, Paris III, Hôtel Bellevue. Kui ümber kolin, kirjutan. Seni tarvita vana aadressi.

Abielu suhtes pole ma veel otsustanud. Kisub nii ühele, kui teisele poole. Kirjuta pea.

Tervitades Hella.

Kiri seisab neli päeva ärasaatmata. Jään samasse hotelli.

Kui Sina mamsiga vastu ei oleks, astuksin A-ga abiellu, sest ta sobib minule väga. Mul on temaga väga meeldiv vahekorid – otsekohene, kodune ja lahe. Ta on igapäev kella 5-ni vabrikus, nii et hommikupoole harjutada võin. Nii et oma lõbuks tantsida saan, nagu seni koduski. Pääle selle saan ilusas korteris elama, palju lugema ning jalutama, palju Imsi, Sinu, mamsi ja Heitiga kokku puutuma (mis eriti tähtis faktor on!). Minu iseloomule on see väga kohane eluviis. Et näitelaval läbi lüüa, peab väga pääletükkiv, häbemata, kaval ning libe olema. Need ei ole paljad sõnad; tunnen neid inimesi. Mina nende sekka ei sobi, kuigi armastan tantsu. Ning auhnuust kuulsuse järgi ei leia eneses ka. Miks ma siis ei peaks ennast koduselt omaste lähedal sisse säädma. Reisida vahetevahel saan siis ka. Aga kui Sul mamsiga teised mõtted on, siis ei astu ma neile mitte risti vastu.

Hella.

14. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (9.–12. detsember 1927?).³²

Kallis mams! Sain täna Sinu kirja ja vastan kohe. Esiteks küsimuste pääle. Minu meelest on armastus üldse egoistline. Tähtis on ainult, kuidas see egoismus end avaldab. Althauseni poolt ei tea ma selles punktis midagi eriti halba oodata. Ehk mida ka? Sinu juure ei tulnud ta lihtsalt seepärast, et Sina talle väga võõras oled. Sina tunned teda pr. Linde ja prl. M [– – –]³³ poolt hästi, tema Sind pea-aegu sugugi. Teadmine, et Sina tema plaane hästi tunned, paneb teda Su ees piinlikku seisukorda. Nii saan mina asjast aru. Ah soo, ja kust peaks ta teadma, mil viisil Sa teda vastu võtad.

Vanaduse vahe ei tee mulle suurt muret: usu: parem olgu elus üks suur viga, kui tuhat väikest igal pool jalus.

³² EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 11/20–11/21 p.

³³ Loetamatu tekst: tint on laiali valgunud.

Ja elusihit? Kui paljudel inimestel on siht? Nii jõukaks ma ei saa, et enam soove pole.

Kui üks noor mees minuga abielluks, tooks tema sellega mulle ohvri (sest praegusel ajal on abielu koorem) – abielludes A-ga on ohver minu pool ja ta teab seda väga hästi. See on ka tähtis.

Ja mams, mõtle selle peale, et ta üks väga „angenehm“³⁴, tark ja huvitav inimene on. Jämedusi mul tema poolt oodata pole. Et temal kõik seljataga on, garanteerib tuleviku. Suurlinna rikas kiht on väga rikutud (lugesid la Garçonne'i³⁵?), intelligents elab vaikselt kõigest lõbudest kaugel, üliõpilased on vaesed. Tantsijanna on mänguasi direktorite ja näitejuhtide käes.

Oma tuttavatest pole palju rääkida, tunnen neid liig päliskaudselt ja pole kellegile pööranud tähelepanu. Nad on kõik 18–24-aastased poisid; pältnäha hästikasvatatud, elurõõmsad ja lihtsad. Üksikutega tutvunemiseks puudub lihtsalt aeg; tuleme kokku, läheme kuhugile cafee'sse, lobiseme niisama. Kolin varsti ühes Delarovaga, kes Venemaalt uuesti tagasi sõitis, ümber. Loodan Sinult siiski enne veel selle aadressi järgi kirja saada.

Söön hästi: Delarova keedab väikese piirituse lambi pälil. Olen juure võtnud! Või ja vorst on ammu nahas.

Praegu on kõige enam näha plisseeritud ja pehmetes voltides klošš-seelikuid. Kantakse palju musta, siis veel roheline-punase toone. Kleidid on väga ühte moodi ja rikkalikult pärlitega tikitud. Minu mantel on vihmade ilma jaoks. Hallikas-beež. Sarnased on siin väga moes. Inglise fasong. [Joonistus palitust.]

Esmaspäev 12 dets.

Hulkusin neli päeva vaateakende pärast. Ei ole huvitavaid kleite. Ainult tikandus eraldab neid üksteisest. Mustad kleidid on punase ja kullaga tikitud ehk hõbeda ja punasega. Ka hõbe- ja mustade pärlitega. Pikad käised on enamasti manšetiga ja kraega. Tikitud on rinnaesine, vöö ehk seelik. Muuseas oota veel õmblemisega. Kui raha saan, ostan Sulle paar mudelit ühes värvide ja snittidega. Maksavad 10 fr. tükk. Ömmelda lase selle Riia uulitsa õmbleja juures, paluks. Ta on odav ja väga korralik. Minu lilla keep-palit oli eeskujulikult tehtud. Mul on väga kahju, et hall kleit paha sai. Kas ei või ümber teha? Joonista ta fasong ja saada mulle. Ehk leian midagi kohast.

Täna sain Su teise kirja. Mis Sa ette tood, on tühi puru. Miks ei peaks ta maskeraadil lõbutsema? Mina saadan aega ka noorte härrade seltsis mööda. Maskeraad ei ole koht, kus härrade voorusi silmas peab pidama. Halba räägitakse ja pannakse väga teravalt tähele. Missugune Pärnu abielumees ei püüa üle aisa lüüa? Kõigest kõneldakse salaja ehk lausa. Siin Pariisis on iga mehe kohta üle kolmekümne naise! Igal härral on päale abikaasa veel 1 ehk 2 sõbrannat. Keegi ei pane seda imeks. Ma ei kiida seda hääks, aga ei kavatse ka ilmaparandajaks saada.

Mul on kahju sellest abielust mööda minna. Härra A. on mulle väga sümpaatlik, ta oskab minuga ümber käia ja pole mulle silmapilkugi igav ega vastumeelne olnud. Just sel põhjusel, et ta aru saab, kunas ta mulle igavaks ning vastumeelseks võiks saada. Üldse on ta väga peenetundeline, ning³⁶

15. kiri. Heiti Talvikule. 6. jaanuar 1928.³⁷

Pariis 6/I 28.

Kallis Heiti.

Täna on tuju Sulle pikemalt kirjutada, ja nimelt ühte-teist oma tuttavaist ja kohvikuist. Asjad, mis Sind, tulevast Pariisi tudengit, ehk huvitavad.

³⁴ Meeldiv (sks. k.).

³⁵ Prantsuse kirjaniku Victor Margueritte'i (1866–1942) romaan „Poisitar“ („La Garçonne“, 1922) sai 1920. aastatel naiste emantsipatsiooni ja seksuaalse vabaduse sümboliks.

³⁶ Kirja lõpp puudub.

³⁷ EKLA, f 128, m 9:5, l. 1/1–1/3 p.

Lühikest aega enne jõule sattusin ma üliõpilaste seltskonda, ning mõned neist jäidki enam-vähem alalisteks seltsimeesteks.

Nii leidsin ennast vana aasta õhtul Rotonde'is³⁸ prl. Uibopuu, härrade Karu, Wronin Aharonian'i, Erwand Badagian'i ja ühe kollase Pin-Tsin (võimatu on hiina nimesid meeles pidada!) seas. Mõtlesin ommeti, kellega meie inimesed ka ei seltsi. Aga enne, kui edasi lähen, kirjeldan neid saksu lähemalt: Aharonian, ehk lihtsalt Wurik on Armeenia presidendi ja kirjaniku³⁹ poeg – huvitav inimene. Näeb oma rippuvate silmaaukude ja tõmmu nahaga väga apaatileine välja. Ta kirjeldab meloodiliselt omi sõjajuhtumusi ja kodumaad, mängib klaveril suurepäraselt kaukaasia viise. Sarnaneb väga Lermontovi Pečorinile.⁴⁰

Badagian – hm. Selle juures peaks nagu enam peatama. Ülikka ning lugupeet armeenia perekonna võsuna ülistab ta tuliselt kaukaasia armastust ning kättemaksu. Laulab rahvaviise, tsiteerib luuletusi ning edvistab kalkunina. Kui šoge pähe surub, on hirmuäratav apaaš⁴¹, kui oktoobri – helilitet, logelev elumees, kui turbani – uhke, raassiline paša. Kinod palkavad temasugused mõrtsukaid ja röövivad iludusi. Ta on esimesest silmapilgust päale minusse armunud, peab ennast seejuures ülal kui romaaniangelane. Küll meie kavaleerid imestaksid teda!

Hiinlane on kõhn, pikk ja tagasihoidlik. Kannab kõiksugu imelikke sõrmuseid, paberossipitse ja amulette kaasas. Tal puudub vaimurikkus, fantaasia ning hoog, kuid kõik tema laused on lihtsad, ilusad ja targad. Vist ema mõistus. Seltsimeestele ei lähene ta liialt, kuid jääb siiski väga vastutulelikuks. Kena poiss.

Nagu öeldud, olime Rotonde'is. See on Mon[t]parnassil üks suuremaid kohvikuid ja rendez-vous'e. Suur saal peeglist seinadega, täisriputet noorte kunstnikkude pilte. Oh, neid iludusi, kunstnikke ja isandaid! Sääli istub üks liialdet Alfred Abel⁴² süsimustade, pikkade lokkidega, piip suus. Eht mustlaspäälilik. Tema vastu ilutseb mulatlanna – iseäralik ja saladusline. Kurt kunstnik, K. Liivi näo ning õlgadelle langevate juustega, jalutab laudade vahel ning otsib kliente.

Rotonde'ist viis meid tuju la Coupole'i⁴³, kus tempo ägedam. Ruum – valge, maalit sammastega, keskel kirgas purskkaev. Inimesi murruna. Ei istuta vaikselt kõneluses. Kõik lainetab. Astub saali 60-aastane täiskuu kunstnik, käsi kübara ääres. Mitmest laudkonnast tõusevad hüüded, sõim ja naer. Mees, nagu näha, liialt tuntud. Ta pöörab tantsiskledes lähemate juure, lööb takti ning kohe kõlab moodne kuplee. Kaugele see ei kosta, sest kõikjal on kära. On frakke ja räbalaide. Sõbrannad mängivad oma väljavalitutelega. On algamas n. n. Reveillon⁴⁴, mil terve Pariis ja Prantsusmaa purjutab ja lõbutseb. Paljuid ehiv siidipaberist fantasiikübar kõige jõledama maitsetusega. Kuid selleski inimmarus ei püsi kaua. Päale palava veini pugesime ühte võlvitud keldri, kus üks paar ennastalgavalt suudles. Siin tabas meid uus aasta, ning klaase tõstes sai koduseid meele tuletet.

Seda saatuslikku keldrit tuleks lähemalt vaadata. Aknaid tas muidugi ei leia, tumepunaseid, raskeid võlve valgustavad kaevanduselaternad. Lauad ja pingid lihtsad, peaaegu viletsad. Ümber nurga lärmitseb seltskond, kelle daamid bassihäälega kelnerit hüüavad. Kell kaks olime jälle päälmaa, restoraanis, mille tubakasuits hüllem Londoni ududest. Peeglid ja purskkaevud. Kära mis kole. Wurik istus klaveri taha ja laulis enese saatel. Üldine menu, millele väga uhked olime. Säält lahkudes jõudsime Vikingi⁴⁵. Tore koht. Rootsi talustiilis, suurte aampalkide ja paljude nikerdus-

³⁸ La Rotonde, kohvik ja restoran Pariisis Montparnasse'il, kunsti- ja kirjanduslooliselt tuntumaid kohvikuid Pariisis. Avati 1911. aastal ning sai kirjanike ja kunstnike kohtumispaigaks.

³⁹ Avedis Aharonian (1866–1948), Armeenia kirjanik, ühiskonna- ja poliitikategelane, 1918. aastast Armeenia Vabariigi esimene president, pärast Armeenia annekteerimist Nõukogude Liidu poolt põgenes Euroopasse.

⁴⁰ Mihhail Lermontovi (1814–1841) romaani „Meie aja angelane“ peategelane.

⁴¹ Apašš – suurlinnakelm, huligaan, röövel.

⁴² Alfred Peter Abel (1879–1937), Saksa näitleja, tummfilmitäht.

⁴³ Coupole, üks kuulsamaid Pariisi restorane, samuti Montparnasse'il, avati 20. dets. 1927.

⁴⁴ Réveillon – pikk lõunasöök prantsuskeelsetes maades jõulupühale ja uusaastale eelneval õhtul, pidutsetakse keskööni ja kauem.

⁴⁵ Viking – kohvik Pariisis, asus Vavini tn. 29–31, 1930. aastate algul kohtusid seal sageli Henry Miller ja Anaïs Nin. Vt. H. Miller. New perspectives. Toim. J. M. Decker, I. Männiste. Bloomsbury Academic, New York, 2015.

tega, lauad ning toolid nagu muuseumist. Lühtrid ehtsate küünaldega. Palju ameeriklasi, inglasi ning skandinaavlast. Rikas ja uhke publik, kuigi vintis, nagu iga suligi. Siin sai mul aga kõigest himu täis. Magasin ennast kodus välja.

Jah, vennas. Eestis on igav pummeldada. Sää! pole nii naiive ja rõõmsaid inimesi. Vabadust pole sää!

Tõusiku tüüpe, nagu meie valges saalis ehk Lindenis⁴⁶, ei näegi. Kõik sõbrad, sõbrannad ja seltsimehed. Viiekümne aastane daam pole veel kaugeltki elatand ega äravaevatud. Ta istub oma noorusliku tädi ja abikaasaga naabriluas, suitsetab ja koketeerib. Huulepulk, puuder ja must pliiats annavad talle ka tõesti võluvuse. Ja ühte ära unusta: prantslased teevad väga palju tööd. Pääva ajal ei näe ainustki hulkujat. Tuttavad üliõpilased on 9–5 Sorbonne'is – isegi söövad sää! Osatakse elada.

Kui keegi elutüdumuse, harulduse ja lõtvuse all kannatab, siis tulgu Pariisi. Siin saab tast lihtne, harilik ja edenev inimene.

Üks algupärane sort prantslasi on uulitsa muusikud. Mitukord päävas rõkkavad nad all hoovis. Ei põrmugi musikaalsust ettekannetes, kuid see-eest suur „virtuooslikkus“ ja iseteadvus. Palad on väljavalit kuulsatest ooperitest ja väga kunstlikult tõlgitsetud. Nii üllatas mind mõne pääva eest hommikul hirmus kassikontsert „Carmenist“⁴⁷. Hoovis seisis seitse närust logardit, igal oma pill, oma hääl ja tempo. Ükski ei oska mängida, ei üksikult ega koos. Jäi mulje nagu läbisegi astuvaist soldateist. Üldine kõla lihtsalt hirmus. Kuid igaüks on hingeliselt süvenenud. Tenor laulab: aeg ajalt saadab teda kärisev, kõhiv pasun; siis jälle haarab kogu orkester viisi, oi, seda on võimatu kirjeldada. Täna hulus üks närune vanaeit moodsaid tantse. Hale oli kuulda. Viskasin talle paar franki, mille eest ta mind Ave Mariaga tänas. Seda oleks Sa kuulma pidanud, Jumala eest. Päril imelik, et sarnastel kunstnikudel teragi kuulmist ega häält pole. Muidu oleks ju kõik hää.

Paps kirjutas, et Sa kevadel Pariisi matkad.⁴⁸ Tee seda! Kevadel olla Pariis ja ümbrus lihtsalt taevalik. Ning kui raha jätkub, võime Aafrikagi sõita. Paari pääva tee. Ei, tõsiselt: tule tingimata!

Minu hotell on väga elegant. Pehmed vaibad, pehme mööbel, stiil, luksus, lift. Eestis sarnaseid hotelle ei ole. Elan ükski.

Helle kõigest kirjutada tahaks, kuluks veel palju poognaid. Aga las jääda.

Tervitan.

Hella.

Jumala pärast ära lase sellest kõigest lausetki lehte! Vannutan Sind!

16. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (1931. aasta?).⁴⁹

Kallis mams, vabanda, et mu vastus seekord hilines – aega oli vähe ja pääle selle sisaldas Su eelmine kiri mõningaid asju, mille juures pikemalt tahtsin peatada.

Sa arvad, ma ei abielluvat Pienega sellepärast, et tema tundmused vahepeäl jahtunud on. Eksid. Piene on endine, kuid mina ei kannata teda hästi välja.

Muidugi – ta on haruldaselt arenenud ja hiilgava välimusega – sellest jätkub ka, et seltskonnas loorbereid lõigata. Kuid igapäevases elus ta käib närvide pääle: alati on ta mingis liialdatud meeleolus, alati laseb ta ennast ilma mingi kontrollita oma tujudest kaasa kiskuda. Kord on see elutüdumus, kord vaimustus, kord kunst, kord endaülistus. Igaühes neist ta vaatleb ja imetleb ennast

⁴⁶ Kohvik Tallinnas, aadressil Narva mnt. 4, tegutses aastail 1917–1929. Esimestel tegutsemisaastatel oli see loomeinimeste kokkusaamiskoht, üks alalisi kliente oli Henrik Visnapuu. Vt. A. Klemet. Tallinna vanad kohvikud. – Kultuur ja Elu, 2009, nr. 4, lk. 76.

⁴⁷ Prantsuse helilooja Georges Bizet' (1838–1875) ooper, valmis 1875.

⁴⁸ Kui selgus, et Hella kavatseb Pariisi jääda 1928. a. kevadeni, kaalus Siegfried Talvik tõepoolest ka Heitele sel kevadel paarinädalase Pariisi reisi võimaldamist. Vt. EKLA, f. 173, m. 52:16, l. 2 p. Teoks see siiski ei saanud.

⁴⁹ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 8/11–8/13.

edevalt nagu peeglis. Kui erapooletuks päältvaatajaks jääda võiks, poleks ju suuremat viga. Kuid ta tahab tingimata, et minagi tema tujusid tõsiselt võtaks. See tüütab hirmsasti. Ka muidu ei ole elu siin roosiline. Olen lihtsalt harjumuseks võtnud igal juhul koju kenu ja rahuldavaid kirje saata. Kui Sa aga nende najal mind mõjutada püüad, pean ma tahes ehk tahtmata asju nende õiges valguses näitama. Minu päev on järgmine: hommikul kell 7 tõusen üles ja koristan korteri. Kella 10-ne ajal teen toiletti. Pool kaksteist lähen turule, kella 1-ks valmistan lõuna, kell pool 3 on nõud pestud. Siis nõelun enda ehk Piene asju, pesen midagi jne. Kell 5 võimlen veidi, kell 6 lähen jälle turule, kell 7 on õhtusöök ja pooleks 9-aks on nõud pestud.

Piene tõuseb 10–11 paiku ja saab oma toilettiga umbes lõunaks valmis. Pääle lõuna ta kirjutab scenariosid reklaamfilmide jaoks ja viib need kell 6 ühte büroosse. Õhtusöögiks jõuab ta tagasi ja siis viidame 10–11-ni aega.

Piene teenib 1000 fr. kuus. Söögiks kulub vähemalt 400 fr. (sööme väga kokkuhoidlikult: viinamarjadest ja muust puuviljast pole juttugi). Korteri üür on 500 fr. kuus, kuid selle maksavad P. vanemad. 100 fr. saab kumbki oma taskurahaks (poole sellest saadan Sulle), 2–300 läheb igakuiste võlgade katteks ja ülejääk elektri, gaasi, pesu, kino, juukselõikaja ja muudeks kuludeks. Jalutuskäigud, autosõidud, Louvre ja kohvikud on haruldased asjad.

Pääle selle tahaks ma Su tähelepanu veel ühe asjaolu pääle juhtida. Papsi surma järele olen ma tõesti igati püüdnud Sinu ja vendade eest hoolitseda. Althauseniga näiteks sõbrustan päämiselt teie pärast. Kui Sind ja vendi poleks, oleks ma oma elu hoopis teisiti korraldanud. Oleksin abiellunud lihtsa ja tasakaalus isikuga á la Tipner ehk Puskov. Mul ei ole Sulle vähematki ette heita, juhin lihtsalt Su tähelepanu sellele. Ebameeldiv igatahes Sinu poolt oli see, et Sa tutvust Althauseniga igatpidi tagaõhutasid, minu sõprust Leoga aga väiklaseni tagakiusasid. Niisugune egoistlik teguviis polnud minu suhtes vajalik, kuna ma niikuinii esmajoones oma perekonna huvivid silmas pean. Olen sel põhjusel isegi oma elu teatud määral ära rikkunud ja arvan, Sa peaksid mulle nüüd mu enese suhtes otsustamis- ja tegutsemisvabaduse jätma.

Kui lumi tuleb, tahaksin ma koju suusatama sõita – jaanuaris loodetavasti. Võib olla saab Piene selleks ajaks suurema summa raha – siis tuleme kahekesi. Kuid kõik see on alles ebamäärane. Palun ära võta mu kirja südamesse ega pahanda: asi pole seda väärt.

Palju terviseid Pienelt ja

Sinu Hellalt.

17. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (1931. aasta?).⁵⁰

Kallis mams!

Vabanda, et ma varem ei kirjutanud. Viimasel ajal on palju tööd. Lõpetame alles hilja õhtul, ja siis olen väga väsinud. Teeme praegu „Vogue“⁵¹ jaoks riiete reklaamlehekülgi – 1000 fr-ga lehekülj. Kahjuks pole direktor maksimisega nii täpne kui nõudmistega. Siiski võin Sulle loodetavasti väga varsti raha saata.

Üks minu viimaseid kirju on vist kaduma läinud. Seletasin selles mitmeid asju. Kahju. Praegu ei viitsi kordama hakata.

Simone on Nizzas – sõprade juures. Kahju, et Sa tema kohta halba tooni tarvitad. Tä pole seda kuidagi ära teeninud. Et ta oma autoga meid näitustele, äridesse, kinno jne. saadab, on ommeti väga kena. Iga naine seda ei teeks. Ning pole kena teda selle eest pääletükkivaks nimetada. Mida peaksin Piene'st arvama, kui ta pääle kümneaastast abielu Simone nagu mõne tarvitatud asja kõrvale heidaks. Just tema armastuse püsivus Simone vastu sunnib mind ta tundmusi minu suhtes usaldama. Kindel on, et ta alati minuga jääb, ning ialgi Simonest päris ei lahku. Mõlemate vahekord

⁵⁰ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 9/14–9/18.

⁵¹ Vogue – Ameerika moe ja elustiili ajakiri, Prantsuse väljaanne Vogue Paris ilmub aastast 1920.

meeldib mulle väga; tunduksin enesele alatuna, kui seda kuidagi rikkuda tahaksin. Olen, muide, alati Pieneaga kahekesi; Simone on mulle väga meeldivaks vahelduseks.

Praegu viibib ta Nizzas. Enne ärasõitu jättis ta mulle oma uue korteri võtme, et sääal päiksevanne võtta võiksin. Veedan nüüd kõik ennelõunad alasti kuuenda korra rõdul, üle käsipuu laotatud tekstidest seina taga lillede vahel. Olen juba üsna pruun. Pääle päikest külm dušš vannitoas. Lihtsalt tore! Sarnast lahkust ei või kuidagi halvasti seletada. Mis Sa sääal Piene talvistest kirjadest ütled, on vaid ettekujutus. Lubasin talle kõige enam kaheks kuuks ära jääda, ning tulin alles kolmveerand aasta pärast tagasi.⁵² Loomulik, et see kahtlusi, pahameelt ning lootusetust tekitas. Kuid ka püsivust tõendas. Nüüd ainult on Piene palju hoolitsevam ja tähelepanelikum kui mineval aastal. Teeb kingitusi. Hoolitseb vahelduste eest. Mõtle: see on siiski juba kolmas „prooviaasta“! Ja kõige vähematki tühimust pole veel põrmugi märgata. Hoopis vastupidi.

Mul on temalt üks platineeritud sõrmus grell-sinise kiviga. Väga kallis ese. Simone'lt kaks kübarat. Ölest.

[Joonistused riidemoodidest.]

Piene peab praegu kolme isikuga läbirääkimisi korteri sissesäädmise suhtes. Kui ükski läheb, tuleb 6.000 fr. puhast kasu. Aga palju tööd ka. Pole mõeldagi Pariisist lahkumisele. Sel juhul tingin omale välja mõne nädali puhkust Pärnus juulis ehk augustis. Piene teeb kõik minu hääks.

Ei ole Sinu kiri käepärast: ehk jääb mõni küsimus vastamata. Igatahes: minu käsi käib hästi: jõuan tublisti edasi harjutustes, olen kehaliselt väga arenenud ja näen praegu õige hää välja. Inimesed tänaval vaatavad päris.

Kallis mams, kirjuta varsti ja ole õige terve ning rõõmus!

Sinu Hella.

Palju terviseid vendadele. Tunnen neist suurt puudust.

18. kiri. Elfriede Talvikule. 4. veebruar 1938.⁵³

4. 2. 38.

Kallis mams, kirjutan täna vaid paar rida, sest erandlikult magasin öösel halvasti ja olen nüüd kangesti unine. Raha tahaks aga kohe teele saata – Sul ehk läheb kiiresti tarvis.

Majaehitamisest ei maksa vahest nüüd veel täiesti loobuda: kui ehitaks vaid ühe sooja korteri, ja teised suvitajatele, üsna kergelt? Suvekorterite eest makstakse ometi korralikku üüri? Ja meie maja müügist saadud summa katab ju ka osa kulusid.

Igatahes oleks tähtis teada, kas linnal meie krundi kohta mingisuguseid kavatsusi on: praeguses ehitamise ning kaunistamise hoos jäetakse vaevalt üks lagunev maja käidavas kohas rahule. Aga sunnitud müügi puhul võiksid ametlikud hindajad meile suurt kahju teha.

Lähemal päevil kirjutan uuesti ning pikemalt.

Ülesvõtteid meil praegu pole, kuid nüüd lähevad ilmad valgemaks, isegi päikest on juba veidi märgata, nii et fotografeerimine pea uuesti lahti läheb.

Olen kogu aeg täitsa terve olnud, järjekindlalt harjutanud, suusatanud, jalutanud, ega mõtle kaugeltki veel vananemise peale.

End. prl. V-le teevad vist kurjad keeled liiga: juba kevadel nägi ta väga väsinud ning närtsinud välja.

Aga nüüd – palju terviseid!

Sinu

Hella

Ilmarile kirjutan ka järgmine kord.

⁵² Kõne all võib olla 1930. aasta, siis viibis Hella pikalt Eestis (vt. EKLA, f. 128, m. 8: 2, l. 107 jj.).

⁵³ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 1/1–1/1 p.

19. kiri. Elfriede Talvikule. 31. III – 2. IV 1938.⁵⁴

31. III. 38.

Kallis mams, siin on uuesti saabunud talv; päeval tormab ning tuiskab koledasti, öösel on vaikne ning sajab lund. Eila saabus Th.⁵⁵ heade uudistega. St-mis⁵⁶ leidub palju tööd, kolme-nelja arhitekti juures võiks otsekohe peale hakata. Siiski otsustasime veel mõneks ajaks siia jääda, esiteks Lapi-maa reisu pärast, teiseks vabaneb St-mis juuniks üks kahetoaline korter moodsas linnajaos köögi, vannitoa ning kaminaga. Mina sõidan siis mai alul koju ning Th. meie kraamiga esimeseks juuniks St-mi, kuhu ma talle juuni keskel järgnen. Plaanitsen kangesti Sind kaasa võtta.

Th. isa kirja pärast kokkusid asjata: äia vanemad arvasid, et mõlemad suveks Pärnu sõidame ja tahtsid siis ka sinna tulla, muidugi hotellis peatudes. Aga see plaan läks vett vedama: meil pole ühiseks suvitamiseks raha, pealegi ei oska Th. töötä olla.

Naumanni⁵⁷ soovitan esmalt ilusti puhastada ja korda seada lasta ning siis ära müüa (saad parema hinna). Meie katseme elektriõmblusmasina osta.

Aga nüüd lähenevast sõjast ning selle vastu kindlustamisest: Franco võidu puhul ei jää Prantsuse-, Vene- ning Inglismaal (ka paljud väikeriigid olenevad neist) muud üle kui fašistide võimu murda ehk oma mõju ning võibolla ka iseseisvuse kaotada.

Muide pole Hispaania mingi Euroopa sõja tallermaa. Seal sõdivad fašistlike riikide korrapärased väed (ligi 500 Saksa lahingulennukit, peale selle veel Itaalia omad, kümned tuhanded hästirelvastatud Saksa ning Itaalia sõdurid, moodsad kahurite patareid) halvastivarustatud, puudustkannatavate Hispaania vabariiklaste ning Prantsuse vabatahtlike salkade vastu, kes vaid salaja sisseveetud relvi omavad, sest Inglise ning Prantsuse valitsused peavad mittevahelisegamise lepingust nagu õlekõrrest kinni, Venemaa asub mõjuvaks abistamiseks liiga kaugel, pealegi kollitavad Vahemeres Itaalia allveelaevad. Kõik väikeriigid on pingul. Hollandi teeniv sõjavägi seisab Saksa piiri ääres ning kogu riigis on välja kuulutatud mobilisatsioon. (Th. on sõjaväeteenistusest vaba.) Daanist voolab raha välismaa pankadesse varju. Prantsuse lehed arvavad, et Saksamaa Poolat Leedu vallutamisel aitab, kaubeldes vastutasuks „koridori“ enesele. Čehoslovakkias on ärevad päevad, lühidalt: rahutus, umbusaldus, intriigid igal pool.

Nagu juba varem kirjutasin, tuleks kõigepealt maja realiseerida ning raha Rootsi minu nimele paigutada. Saadan Sulle siis järk-järgult nõnda palju, kui elamiseks vaja, osalt Th. teenistusest, et kapital ei väheneks. Ent ootamatu pealetungi puhul jätke kõik sinnapaika (maja konfiskeerivad kommunistid niikuinii) ning sõitke vaid riideid kaasa tuues meie juure. Sina oled siin niisama omas kodus nagu mina Sinu juures; Imsile kui sõjapõgenikule võimaldab Rootsi teenistust. Nii et hukkamõtte mõtted heida peast välja.

Kui Su tervis ning ilmad paranevad, mine h-ra R. poole ning küsi esiti, kas on võimalik maja minu, Hollandi kodaniku nimele kirjutada ning kas ma müügi puhul raha välja tohin viia. See oleks lihtsam lahendus, ning sõja puhul ei läheks Su varandus kaduma (iseegi venelased ei tohiks erapooletu maa alama varandust puutuda, arvan.)

Nii siis, võta kogu energia kokku tarvilikkude sammude astumiseks. Kui ka sõda tulemata jääb, on Rootsi raha Eesti omast kindlam, pealegi võib Th. karjäär täna-homme alata, siis ehitame endale maja, Sina tuled mulle seltsiks ning Ims Theole abiks. Küll oleks hea, kui ta aega kaotamata mõne Pärnu arhitekti juures joonestama õpiks! Räägi talle auk pähe! Reisida võib eluaeg, aga elukutset tuleb õppida nooremas eas.

Noh, lõpetan nüüd, soovin head tervist ja ilusat ilma!

Sinu Hella

Saadan kirja alles täna, 2. aprillil minema, kuna Höök [?] palgamaksimisega paar päeva viivitas. Siinjuures 25 kr.

⁵⁴ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 2/2–2/3 p.

⁵⁵ Theodor Christian de Haan (1910–1957), arhitekt, Hella abikaasa.

⁵⁶ Stockholmis.

20. kiri. Elfriede Talvikule. 8. aprill 1938.⁵⁸

8. IV. 38.

Kallis mams, saadan Sulle täna vaid paar rida. Mul on nüüd reisuettevalmistustega palju tegemist, peale selle võtan ennelõunati lahtise akna juures päikesevanne, nii et aeg napiks tikub jääma.

Tuleva neljapäeva hommikul asume teele ning jõuame õhtuks kohale. Kui ma seni kirjutamiseks enam mahti ei saa, läkitan matkalt mõne postkaarti ning pikema kirja alles tagasitulles. Siis vastan ka korralikult Su viimasele kirjale. Vahepeal ole ilusti ettevaatlik oma tervisega, tee ilusa ilmaga väikesi jalutuskäike, osta omale Kronbergi (või mis ta nimi oligi) juurest pühiks head kohvi ning Kalušeki juurest pudeli Martini-Rossi „vermuthi“, mis eriti sidrunisoodaga segatult hästi maitseb.

Theol on nüüd mitu ekstra tööd käsil, nõnda et ma koju tulles kõik „puudujäägid“ tagantjärgi saan katta.

Häid pühi!

Sinu

Hella

Th. majaplaanid jäävad teile.

21. kiri. Ilmari Talvikule. Daatumita (1938?).⁵⁹

Kallis Ims, no mis ma Sulle küll kirjutaksin? Et siin on kenad sügisilmad ja päike paistab hommikust õhtuni tuppa. Et ciffid sõidavad akna alt mööda.

Eelmisel pühapäeval käisime Norra kunstinäitusel – aga olid värvirikkad pildid! Üldse on alati midagi teha ja näha või kuhugi minna. Igavust ei tunne kunagi.

Üks asi torkab Stockholmis silma: terav spetsialistide puudus. Kui vaja autot parandada või midagi tellida, tuleb ühest kohast teise joosta ja igal pool öeldakse, et käige põrgu, meil pole aega. Spetsialistid töölisel teenivad 600–800 krooni kuus.

Igas ajalehes otsitakse fototehnikuid, hambatehnikuid, raadiotehnikuid, igasuguseid joonestajaid j. n. e.

Kui Sul kuidagi avaneb võimalus midagi õppida (kas või rahvaülikoolis), siis kasuta see talv ära – kulud võin mina katta. Rootsi keel on kiiresti käes – töövõimalusi leidub siin küllalt.

Meil näiteks sillutatakse tänavat, ja kujuta ette: üks tööline sõidab igal hommikul oma autoga kohale. Teised saabuvad vaid mootorratastel – aga asi seegi.

Lühidalt, kui mõni õppimisvõimalus avaneb, siis vaid saada eelarve; mulle valmistaks suurt rõõmu Sind omadele jalgadele aidata. Kaua Sa seal maailmanurgakeses niisama hapned.

30-sed Delaware⁶⁰ on müügil kadunud, teisi saab veel osta. Milliseid tahad?

Tervitades

Hella

ja kirjuta varsti.

⁵⁷ Omaaegse tuntud Saksa firma, suurima õmblus- ja kirjutusmasinate tootja Seidel & Naumann õmblusmasina.

⁵⁸ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 3/4.

⁵⁹ EKLA, f. 128, m. 8:1, l. 1/1–1/1 p.

⁶⁰ Rootsis 1938. aastal välja antud margiseeria Delaware'i koloniseerimise (Uus-Rootsi rajamise) 300. aastapäevaks (vt. Vaba Maa, 25.08.1937, nr. 193, lk. 4). Vend Ilmari teenis markide müümise eest (EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 41/75).

22. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (aprill 1938).⁶¹

Kallis mams, otse uskumata, kui kiiresti aeg kaob: alles saatsin eelmise kirja minema lubadusega, lähemal päevil pikemalt kirjutada, aga nüüd on juba kaks nädalat läinud – tõesti ei tea, kuidas.

Lugesin neil päevil äärmiselt huvitava raamatu: Feuchtwangeri „Moskau 1937“.⁶² Ei hakka praegu sellest pikemalt jutustama, kuid üks asi väärib tähelepanu: Venemaa on veendunud, et fashistlikud riigid talle täna-homme kallale tungivad, ning valmistab suurejooneliselt sõja vastu. Ka teiste riikide sisemised ja välised toimingud on äärmiselt kahtlased. Sellepärast tuleks ennast hädaohu vastu kindlustada. Kuna majaehitamisest Eestis midagi välja ei tule, remondiks aga raha puudub, siis on kõige õigem maja võimalikult kiiresti ära müüa, sest viivitamisega langeb ta väärtus ikka enam.⁶³ Raha aga tuleks mõnda välismaa panka toimetada, näiteks Hollandi. Seal oleks see minu nimel kindel ning alati kättesaadav. Ehk jälle ehitaksime Hollandi maja: olukord seal on väga soodne:

1. Kui ehitajal kümnes osa ehitatava maja üldhinnast olemas, annavad pangad pikaajalist laenu.
2. See on kasulik, kuna kinnisvara maks sarnasel laenuga koormatud majal väga väike on.
3. Ehitusmeistriga sõlmitakse kindel leping, kus ehituse kulud üksikasjaliselt ülestähendatud on, nõnda et maja rohkem maksma ei lähe, kui ette kindlaks määratud.
4. Maja üldhind on nõnda kalkuleeritud, et teatav osa üürist võla kümne-kahekümne aasta jooksul tasa teeb.

Peale selle on Th. Hollandis kaunis palju ehitatud ning tunneb seda asja põhjalikult. Ka paari soliidset ehitusmeistrit.

Maja oleks minu, hollandlanna nimel, kuid sissetulekud saaksid muidugi Sina. Esialgu võiksid Sa Eestisse jääda, aga kui meie Th-ga Hollandi asume, siis tuleksid ka Sina sinna. Ims aga õppigu hollandi keele selgeks, et tulevikus Theole n. n. „joonestajana“ abiks olla.

Sinult ei nõuaks kogu see ettevõtte mingit pingutust: mina toimetan raha väljamaale, Th. joonestab plaanid, otsib krundi välja ning sõlmib ehitusmeistriga lepingu. Ülekolimine uude korteri Pärnus ei tee ju suuremaid raskusi.

Eila kirjutas Th. koju ning palus minu soovil informatsiooni Eesti raha väärtuse, vahetamise ning paigutamise kohta. Saabuv vastus on kindlasti usaldusväärne, sest Th. isa on soliidses pangas kaunis kõrgel kohal ning tunneb hästi rahvusvahelisi rahaasju. Kui ta soovib raha Hollandi paigutada, siis asu Sina energiliselt maja müüma (võiks Tall[inna] Päevalehes, V[abab] Maas, Tartu Postimehes kuulutada). Kui kaup tehtud (varakevad on vist soodsaim aeg), tulen ma koju, aitan kolida, suvitan veidi ning sõidan siis rahaga minema. Sügiseks oleks maja Hollandis valmis (parim aeg väljaüürimiseks) ning siis läheksime jälle „ühisele tulevikule“ vastu!

See plaan on minu meelest täitsa „priima“; kui ta Sulle sobib, hakka aga ettevalmistustega peale, sest nagu Sa ise ütled – „inimese elu ei ole pikk“, ja tuleb sellepärast võimalikult hästi ära kasutada ning sisse sääda.

Agas nüüd asun Su kirja vastama: Koju kavatsen tulla, nagu eelmiselgi aastal, mai kuus.⁶⁴ Th. sõidab samal ajal Oslosse ehitusnäitust vaatama ning oma vanemaid kohtama. Vahepeal võiksid Sina Tallinnas ära käia; lase must ning roheline kleit kohe valmis õmmelda, enne pühi pole õmblejail enam aega. Maani seelikut ma ei soovita: see on ebamugav ja kõlbaks vaid haruldasteks pidulikudeks õhtuteks. Sina liigud ju enam koduses seltskonnas. See pandlaga ning kroogitud rinnaesisega

⁶¹ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 12/22–12/24.

⁶² Saksa kirjaniku Lion Feuchtwangeri (1884–1958) reisikiri „Moskva 1937“ (Querido, Amsterdam, 1937).

⁶³ Ema ongi otsustanud maja müüa. Nagu selgub kirjast Aino Kaldale 24. mail 1938, kuulutuski oli juba lehes (EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 41/75), kuid müüki siiski ei toimunud.

⁶⁴ Hella oligi Eestis 1938. a. mais-juunis, ilmselt koos abikaasaga. Frida Talvik kirjutas Aino Kaldale 24. mail 1938: „... meie väike perekond on rikastunud kahe noore inimese võrra. Õnneks on mõlemad väga meeldivad ja kenad, nii et mul nende pärast muret ei ole olnud. Peaks see nii jääma! Praegu on Hella Pärnus ja jääb vist juuni keskpaigani – peale aastast lahusolekut on meil väga hääd olla koos.“ Vt. EKLA, f. 186, m. 17:3, l. 41/75.

tegumood on väga peen – teine, krae ning nõõpidega, sobiks rohelisele riidele –, kuid mõlemad sarnanevad vahest liialt üksteisele. Imsi uus püksiriie on vist juba rätsepa juures – kui tulen, siis lasen talle sellest Stockholmi riidest suveülikonna õmmelda.

Väga kahju, et mu mantlid Bettyle ei sobi; neid siin müüa pole mingit lootust: kõik vaesemad naisolevused ostavad moodsaid valmisriideid. Ka mina hankisin omale ühelt väljamüügilt lihtsa korallpunase villase kleidi (25 kr!) ning ühe tumesinise seeliku. Üldiselt on Rootsis kõik nõnda kallis, et oma garderoobi Eestis kavatsen uuendada.

Meil on nüüd kogu aeg imeilusad selged talveilmad. Keskpäeval paar kraadi sooja, öösel paar kraadi külma. Päike tikub juba liiga tegema. Käime nüüd sagedasti jalutamas ning suusatamas. Eelmisel pühapäeval tegi Th. mõned ülesvõtted, kuid need on alles ilmutamata.

Munapühiks on meil Abisko ning Narvik[i]⁶⁵ läheduses mägedes üks „suusaonn“ tellitud, läheme sinna nädalaks ajaks suusatama.

Muidu läheb meil väga hästi ning oleme terved. Juuresolev viiekroonine katab loodetavasti ühe kleidi õmbluskulud. (Eelmise kirja 20-ne krooniga said muidugi kätte.)

Palju terviseid siis ja kirjuta pea!

Sinu

Hella

23. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (aprill 1938?).⁶⁶

Kallis mams ning Ims, juba viiendat päeva elutseme suusaonnis, aga õieti algab meie „talvitamine“ alles täna, kuna kaaslased hommikul minema sõitsid. Nendega oli palju tegemist ja tüli.

Siinne loodus on otse kirjeldamatult suurejooneline. Osa mägesid kaob pilvedesse, teiste tipud juba sulavad ägeda päikese käes, paljastades sambla ning madalate väätpõõsastega kaetud kivirahne.

Puid pole siin üldse. Kidurad kased lõunapoolsetel nõlvakutel meenutavad viinapuid. Taevas on sini-sinine, üle lumest kiirgavate mägede libisevad rõõmsate kevadpilvede varjud. Tuulevarjulistes paikades, nagu vastu lõunat, kükitavad maalilised turbahütid, lukutamatud, nägusad ning külalislahked. Uksele on vaid kinnitatud sedel, et majast lahkudes palutakse sulgeda uks. Talvel peatuvad siin suusatajad, leides eest magamiskohad, keedu- ning lauanõud, raiutud küttepuud. Suvel tuleb pererahvas, enamasti lapsed, kalastama: siinsed veed kubisevad lõhedest, forellidest j. n. e. Küll tahaks suvel siia tagasi tulla.

Pühade laupäeval jõime naaberonnist kutsutud külalistega toddit ning tantsisime gramofoni saatel. Esimesel pühäl sõitsime „Riksgränse”sse⁶⁷, kust pika suusarännaku Norra Bjørnefeldi⁶⁸ sooritasime: see on veidi üle 700 meetri kõrgune mägestik. Peale väga head lõunat turistide jaamas jälgisime n. n. „tormamisvõistlusi“ umbes kilomeetri kõrguselt mäeküljelt paljude pead pööritava panevate käänakute ning järsakutega. Määratud aeg oli 2 minutit, ent võitja tuli 1 min. 30 sekundiga ülevalt nagu lennates alla; sõidukiirus tõuseb kohati 130 kil. tunnis!

Muide kubises Riksg[r]änsen huvitavaist tüüpidest: kuulsin inglise, prantsuse, saksa, norra, daani ning isegi itaalia keelt.

Muide on sinne loodus tujukas ning ohtlik. Sattusime kord sarnasesse lumetormi, et iseenda suuskade otsi ei näinud! Õnneks vältas see vaid kümme minutit. Paari nädala eest hukkus üks seltskond sarnases tormis vaid viiekümne meetri kaugusel lähemast suusaonnist! Kompas’ega pole Th. suurimaks meelepahaks paljude rauamägede tõttu midagi peale hakata. – Ent mainitud kurb lugu juhtus kõrges mägestikus (kus on väga külm) ning haruldase rajuilmaga. Meie ei viitsi ronida.

⁶⁵ Abisko, küla Rootsis; Narvik, linn Norras, mõlemad põhjapolaarjoonest põhja pool.

⁶⁶ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 13/25–13/26 p.

⁶⁷ Riksgränsen, suusakeskus Põhja-Rootsis.

⁶⁸ Bjørnfjell, mägi ja küla Põhja-Norras.

Hella ja Theodor
de Haan. 1930-ndad.
EKLA, A-161:9

Küll aga seisab ees rännak lähemasse lapilaagrisse (12 klm) ning Narvik'i. Sest egas Lofootid või nägemata jääda.

Suusatamine tuli mul ka päris algusest peale ümber õppida: ronimine ning järk-järgult langevaist kallakuist laskumine oli mulle selge hiina keel. Otsejoones on nõlvad kohati väga järsud ning sõit läheb liiga kiireks, nii et uut tehnikat pidin proovima. Selle juures tulevad põlved koos hoida, üks jalg teisest veidi ees, ning tervet keha kord paremale, kord vasakule käänata. Raske tasakaalunõks.

Aga nüüd lähen lõunat, s. t. õhtusööki valmistama.

Porriš, porriš!
(Eesti keeles hüvasti)
Teie
Hella.

24. kiri. Elfriede Talvikule. Daatumita (1940).⁶⁹

Kallis mams, äia vanemate tungival nõudel olime sunnitud kiires korras tagasi Hollandi sõitma. Seekord saime viisumi läbi Prantsusmaa ning veetsime paar päeva Pariisis, kus muide ka Piene'i kohtasime. Ta saadab Sulle ja poistele palju terviseid.

Siingi algab kevad. Päike paistab, muru haljendab, anemooni- ja tulbiväljad puhkevad õitsema. Peaks vaid Theo tööd leidma!

Kirjuta nüüd kuidas Sinul ja poistel läheb, kas kurnavast talvest vähehaaval toibuma hakkate. Minu uus aadress on: Stadionplein 19^{II}, Amsterdam (Zuid)⁷⁰.

Kõige paremat!
Sinu
Hella

Kristi Metste

(1961), teadur, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, kristi@kirmus.ee

⁶⁹ EKLA, f. 128, m. 7:26, l. 4/5. Dateeritud pooliku postitempli järgi ümbrikul.

⁷⁰ Amsterdam-Zuid – Amsterdami linnaosa.